

# KIRGIZİSTAN PAZAR BİLGİLERİ



**T.C.  
Ticaret Bakanlığı  
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği  
Genel Müdürlüğü**

## İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI .....	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ .....	27
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER.....	37
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER .....	46
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER .....	55

# 1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

## A) Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Kırgız Cumhuriyeti dış ticarete aşağıdaki rejimleri uygulamaktadır:

### Serbest Ticaret Rejimi

Serbest ticaret rejimi, yapılan uluslararası anlaşmalar gereğince, karşılıklı ticarete gümrük vergilerinin ve nicel kısıtlamaların kaldırılmasını öngörmektedir.

Kırgız Cumhuriyeti; Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Tacikistan, Kazakistan, Moldova, Rusya, Özbekistan ve Ukrayna ile Serbest Ticaret Anlaşması yapmıştır.

18 Ekim 2011 tarihinde Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Moldova, Rusya, Tacikistan ve Ukrayna'nın katılımı ile (bilahare Gürcistan ve Türkmenistan) BDT Ülkeleri Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması yapmıştır.

Bilindiğı üzere, 12 Ağustos 2015 tarihi itibariyle Kırgız Cumhuriyeti Avrasya Ekonomik Birliğı (AEB)'ne üye olmuştur.

29 Mayıs 2014 tarihli AEB Hakkında Anlaşma'nın 35. maddesi gereğince, üçüncü ülkeler ile serbest ticaret anlaşması AEB'nin uluslararası anlaşmaları çerçevesinde belirlenmektedir.

29 Mayıs 2015 tarihinde AEB ile Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma, gümrük vergilerinin kaldırılması veya hemen hemen tüm mallar için gümrük vergilerinin azaltılmasını öngörmektedir.

17 Mayıs 2018 tarihinde AEB ile İran İslam Cumhuriyeti arasında Serbest Ticaret Anlaşması yapılmasına yönelik geçici anlaşma imzalanmıştır.

1 Ekim 2019 tarihinde AEB ile Singapur Cumhuriyeti arasında, 25 Ekim 2019 tarihinde AEB ile Sırbistan Cumhuriyeti arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır.

Halihazırda serbest ticaret anlaşması yapılmasına yönelik İsrail, Hindistan ve Mısır ile müzakereler devam etmektedir.

### En Çok Kayrılan Ülke Rejimi

Kırgız Cumhuriyeti, 1998 yılında BDT ülkeleri arasında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan ilk ülke olmuştur. DTÖ anlaşması çerçevesinde Kırgız mallarının DTÖ üyesi ülkelere ihracatında MFN rejimi uygulanmaktadır. Kırgızistan'ın DTÖ'ye katılımı, dünyadaki diğere ülkelerle olan ticaret hacminin artmasını sağlamış, ticaret yapılan ülkelerin coğrafi dağılımını önemli ölçüde genişletmiş, özellikle MFN rejimi uygulanan ülkeler ile yapılan ticaretin hacmi artmıştır.

Halihazırda, MFN'nin sağlandığı ülkelerle yapılan ticarete, AEB Ortak Gümrük Kanunu'nda belirlenen tarife oranları geçerlidir.

## Tercihli Ticaret Rejimi

AEB çerçevesinde, AEB gümrük sınırlarında gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişmesine destek sağlamak amacıyla AEB'nin ortak tercihli tarife sistemi uygulanmaktadır.

29 Mayıs 2014 tarihli AEB Hakkında Anlaşma'nın 45. maddesi gereğince, tercihli tarifeleri kullanan ülkelerin listesi ve tercihli gümrük tarifeleri uygulanan malların listesi AEB Komisyonu tarafından belirlenmektedir. Gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler için uygulanan tercihli gümrük tarifeleri listesi <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/ttr/Pages/preferences.aspx> linkinden temin edilebilir.

## **B) Gümrük Vergileri**

Kırgız Cumhuriyeti'nde gümrük düzenlemesi yapan organ, Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti'ne bağlı Devlet Gümrük Hizmetidir.

Gümrük işlemleri veya AEB Gümrük kanunu kapsamında, malın ülkeye girişi gümrük beyannamesine tabidir.

3 Aralık 2014 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti'nin AEB'ne girme anlaşması imzalanmış olup, 12 Ağustos 2015 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. Halihazırda Kırgız Cumhuriyeti AEB üyesi olup, AEB Gümrük Kanunu uygulanmaktadır.

AEB Gümrük Kanunu çerçevesinde uygulanan gümrük tariflerine ilişkin bilgileri <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/ett/Pages/default.aspx> linkinden temin etmek mümkündür.

## Avrupa Birliği GSP+ Sistemi

2016 yılında Kırgızistan Avrupa Birliği'nin GSP+ statüsünü almış ve yapılan Anlaşma çerçevesinde 6.200 mal çeşidi gümrüksüz veya düşük gümrük tarifeleri ile Avrupa Birliği'ne ihraç edilebilmektedir. Özellikle, GSP + kapsamındaki mallar, AB'ye ihraç edilen malların tarife sınıflandırılmasında %66'sını oluşturmaktadır.

Bunlar tarım ve balıkçılık ürünleri, gıda ürünleri, tütün ürünleri; çimento ürünleri, kimyasal ürünler, plastik, ham deri ve deri, tekstil (ipek, yün, pamuk ve diğer bitkisel tekstil lifleri, sentetik lifler dahil), giysi, ayakkabı, taş ürünler, cam ve cam ürünler vb. ürünlerdir.

Kırgız Cumhuriyeti dış ticaret politikalarını aşağıdaki mevzuatlara göre düzenler:

- Kontrol Edilmesi Gereken Ürünlerin Kırgız Cumhuriyeti Milli Kontrol Listesinin Onaylanması hakkında 197 sayılı K.C. Hükümeti Kararnamesi
- Kırgız Cumhuriyeti Dış Ticaret Faaliyetlerinin Devlet Düzeni hakkında K.C. Kanunu
- Üçüncü Ülkelerle Yapılan Ticarete Tarife Düzenleme Önlemlerinin Uygulandığı Birleşik Mallar Listesine Dahil Olan Belirli Malların İhracat ve İthalatını Lisanslamak İçin Uzman Kuruluşlar ve Lisans Verenlerin Listesinin Onaylanması hakkında Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti'nin Kararnamesi

- İthalat, Silah ve Askeri Teçhizat İle Diğer Askeri Ürünlerin Ruhsatlandırılmasına Yönelik İşlemlere İlişkin Geçici Yönetim hakkında K.C. Hükümeti Kararnamesi
- Kırgız Cumhuriyeti'ne Ulusal İhracat Kontrol Sistemi Getirme Tedbirleri hakkında K.C. Hükümeti Kararnamesi
- İhracat Kontrolü hakkında K.C. Kanunu
- Kırgız Cumhuriyeti'nde İhracat Kontrolü Milli Sisteminin Geliştirilmesine Yönelik Tedbirler hakkında K.C. Hükümeti Kararnamesi
- Kırgız Cumhuriyeti'nde İş Ticareti hakkında Kanun
- K.C. Sınırlarında Ticaret Faaliyetlerinin Düzenlenmesi hakkında K.C. Kararnamesi
- K.C. Sınırlarında Belirli Mal Türlerinin Ticaretinin Kuralları
- Kırgız Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'nü Kuran Marakeş Anlaşmasına Katılımına İlişkin Protokolün Onaylanması hakkında K.C. Kanunu
- Dünya Ticaret Örgütü Konularına Yönelik K.C. Hükümetine Bağlı Kurumlararası Komisyon

Kırgız Cumhuriyeti tarafından dış ticarete uygulanan mevzuatların içeriğine ilişkin bilgiler <http://mineconom.gov.kg/ru/direct/13/npb> linkinden temin edilebilir.

### C) İç Vergiler ve Oranları

Kırgızistan'da vergilendirme 22 Aralık 2021 tarihinde yürürlüğe girmiş Vergi Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir. Vergi politikasını K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı belirler. K.C. Maliye Bakanlığı'na bağlı Vergi Hizmeti, vergi mevzuatının yerine getirilmesi, vergilerin zamanında tam ödenmesini kontrol eder. K.C. Sosyal Fonu'na aktarılması gereken sosyal fon kesintileri, şirketler tarafından zorunlu ödenen ödemeler arasına girmekte olup K.C. Devlet Sosyal Sigorta Kanunu çerçevesinde düzenlenmektedir.

K.C. Vergi Kanunu gereğince, Kırgızistan'da vergi sistemi ikiye ayrılmaktadır:

Genel Vergi Rejimi:	Özel Vergi Rejimi:
<p><b>Genel devlet vergileri</b>, Kırgız Cumhuriyeti topraklarında ödenmesi zorunlu olan ve K.C. Vergi Kanunu ile belirlenen vergilerdir.</p> <p><u>Kamu vergileri:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>-Kurumlar vergisi <b>%10</b></li> <li>-Gelir vergisi <b>%10</b></li> <li>-KDV <b>%12</b></li> <li>-Özel tüketim vergisi (vergi oranı ÖTV'ye malın çeşidine göre K.C. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir)</li> <li>-Doğal kaynakları kullanım vergisi (Bonus ve royalti)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>-Patent esasında vergi</li> <li>-Tek vergi esasında kolaylaştırılmış vergi sistemi</li> <li>-Serbest ekonomi bölgeleri vergi sistemi</li> <li>-Yüksek Teknoloji Parkı vergi sistemi</li> <li>-Kripto para madenciliği vergisi</li> <li>-Elektronik ticaret alanında faaliyetlere vergi</li> </ul>

<p>-Satış vergisi: <i>KDV mükellefleri için:</i> -Ticari faaliyetten <b>%1</b> -Diğer faaliyet alanları <b>%2</b> -Cep telefonu operatörlüğü <b>%5</b> <i>KDV mükellefi olmayanlar için:</i> -Ticari faaliyetten <b>%2</b> -Diğer faaliyetten <b>%4</b> -<i>Mal ve hizmet satışında, bankacılık aracılığıyla yapılan ödemeler (banka ve cep telefonu operatörleri hizmetleri hariç) %0;</i> -Bankalar için <b>%2</b> -Mobil iletişim alanındaki faaliyetler için <b>%5</b></p> <p>Yerel vergiler, ilgili idari-bölge birimlerinin topraklarında ödenmesi zorunlu olan, yerel meclisin yasal düzenlemeleriyle yürürlüğe giren, K.C. Vergi Kanunu tarafından belirlenen vergilerdir.</p> <p><u>Yerel vergiler:</u> -Mülkiyet vergisi</p>	
--	--

Vergilendirme için, şirketler yerli ve yabancı tüzel kişiler olarak bölünmüştür. Yerel şirket, Kırgız Cumhuriyeti mevzuatına uygun olarak kurulmuş şirketler anlamına gelmektedir. Yabancı şirketler, yabancı devlet veya uluslararası kurumların mevzuatları çerçevesinde kurulmuş bir şirket, vakıf, kurum veya başka bir kuruluş anlamına gelmektedir.

Yabancı şirketler de Kırgızistan'da bulunan daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirket ve Kırgızistan'da daimi temsilciliğine bağlı olmayan yabancı şirket olarak ikiye ayrılmaktadır.

Kırgızistan'da daimî temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirket, yerel şirketler için uygulanan benzer haklarda vergi mükellefi olmaktadır.

Daimi temsilcilik, yabancı bir şirketin ekonomik faaliyetlerinin kısmen veya tamamen yürütüldüğü sabit bir iş yeri anlamına gelmekte olup aşağıdaki yerleri kapsamaktadır:

- İdari yer
- Bölüm
- Ofis
- Fabrika
- Atölye
- Maden, petrol veya gaz kuyusu, taş ocağı veya doğal kaynakların çıkarıldığı diğer herhangi bir yer
- Arazi

- Şantiye veya inşaat, kurulum veya montaj hizmetlerini izlemek amacıyla ayrılan tesis veya bina (12 aylık dönem içinde yalnızca böyle bir tesis veya yapının varlığı 183 veya daha fazla takvim günü ise, veya sağlanan hizmet 183 veya daha fazla takvim günü içinde sağlanmış);
- Doğal kaynakların keşfi için uygulanan tesisat veya yapı, böyle işlerin yapılmasının gözetim hizmetleri, doğal kaynakların araştırılması için kullanılan sondaj kulesi veya gemi (12 aylık dönem içinde yalnızca böyle bir tesis veya yapının varlığı 183 veya daha fazla takvim günü ise, veya sağlanan hizmet 183 veya daha fazla takvim günü içinde sağlanmışsa);
- Mukim olmayanlar tarafından istihdam edilen personel aracılığıyla danışmanlık hizmetleri de dahil olmak üzere hizmetlerin sağlanması (eğer personel Kırgız Cumhuriyeti sınırlarında herhangi bir 12 aylık dönem için 183 veya daha fazla takvim gününde hizmet sağlamış ise).

### Kırgızistan'da Daimi Temsilciliğine Bağlı Olmayan Yabancı Kuruluşlar

Yabancı bir şirketin Kırgız Cumhuriyeti'nde daimi bir kuruluşu olmadığı tespit edilmesi, ancak Kırgızistan'da bulunan kaynaklardan gelir elde etmesi durumunda, vergilendirme amacıyla Kırgızistan'da daimi temsilciliği bulunmayan yabancı şirket statüsü verilmektedir. Bu durumda, yabancı şirkete gelir havale eden vergi mükellefi, aşağıdaki kesintileri yapmadan yabancı şirketin Kırgızistan'da elde ettiği geliri üzerinden kurumlar vergisini hesaplayıp bütçeye aktarmalıdır:

- Sigorta veya risk reasürans sözleşmeleri kapsamında alınan sigorta ödemeleri (zorunlu sigorta anlaşmaları hariç), Kırgız Cumhuriyeti ile diğer devletler arasındaki uluslararası iletişim ve ulaşımda telekomünikasyon ve ulaşım hizmetlerinden elde edilen gelirler **%5**
- Temettüleri ve faiz gelirleri (Kırgız Cumhuriyeti borsalarında en yüksek ve en yüksek kotasyondan sonraki kategoriler de takip edilen menkul kıymetlerden alınan faiz geliri hariç), zorunlu sigorta veya reasürans sözleşmeleri kapsamında sigorta ödemeleri, telif ücreti, hizmet ve işten elde edilen gelir **%10**

Büyük ölçekli işletme-şirketin geliri son 12 ayda 30.000.000 somu aşan bir kurum veya bireysel girişimci.

Orta ölçekli işletme-art arda son 12 aydaki toplam geliri 8.000.000 somu geçen, ancak 30.000.000 somu aşmayan bir kuruluş veya bireysel girişimci.

Küçük Ölçekli İşletmeler-art arda son 12 aydaki toplam geliri 8.000.000 somu aşmayan bir kurum veya bireysel girişimci.

### Kurumlar Vergisi:

**Vergi mükellefi:** Yerli şirketler ve Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler, özel girişimciler, Kırgızistan'da daimi temsilciliği olmayan ancak Kırgızistan'daki kaynaklardan kâr elde eden yabancı şirketler.

**Vergi tarhi:** Yerli kuruluşlar ve Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı kuruluşlar, özel girişimciler, Kırgızistan'da daimi temsilciliğine bağlı olmayan yabancı

şirketlere gelir ödeyen vergi mükelleflerinin yaptıkları ekonomik faaliyetlerinin sonucunda elde edilen gelir.

**Vergi matrahı:** Vergi mükelleflerinin toplam yıllık geliri ile vergi dönemi için hesaplanan vergi kanunu uyarınca düşülebilecek giderler arasındaki fark olarak hesaplanır. Bununla birlikte, küçük ve orta ölçekli işletmeler, kurumlar vergisi için vergi matrahını basitleştirilmiş düzene göre belirleme hakkına sahiptir. Kırgızistan'da daimi temsilciliği bulunmayan yabancı şirketlerin Kırgızistan'da elde ettikleri gelirler üzerinden alınan kurumlar vergisinin matrahı giderler düşürülmeden hesaplanır.

Toplam yıllık gelir, muhasebeye ilişkin Kırgız Cumhuriyeti mevzuatı gereğince belirlenen kurallara tanımlanan gelirlerin hepsini içermektedir.

*Aşağıdaki vergiye tabi olmayan gelirler, toplam yıllık gelire dahil edilmemektedir:*

- Kuruluş sermayesine yapılan katkı veya hisse payı katkısı olarak alınan mülkün değeri;
- Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti veya yerel kamu idare kararı ile öz üretim kapasitesinin geliştirilmesine yönelik yapılan karşılıksız yapılan öz sermaye yatırımı veya verilen parasal kaynak;
- Hisse payının %50'den fazlası devlete veya yerel kamu idaresine ait olan kurum veya işletmeye karşılıksız verilen yapının değeri, HES'ler, ısıtma istasyonları, su barajları, sivil savunma yapıları, arazi kullanım hakkı;
- Ticari amacı olmayan kurumların aldıkları (a) üyelik ve giriş aidatı; (b) yardım ve hibeler; (c) Yasal amaçlarla kullanılması koşuluyla, ücretsiz olarak alınan varlıkların değeri; (d) apartman binaları ve onlara hizmet veren binalar ve yapılar için bakım hizmetleri; (e) Su kullanıcı derneklerinin üyeleri için sağladığı yasal faaliyetlerin bir parçası olarak sulama suyu temini hizmetleri için ödeme; (e) dini törenler, ritüeller, törenler, hac organizasyonu ve yürütülmesi için hizmetlerin yanı sıra gönüllü bağışların sağlanmasından elde edilen gelir;
- Ortakların katkısı olarak basit bir ortaklık tarafından alınan mülk değeri;
- Müteveli tarafından vekaleten kabul edildiği mülk değeri;
- Nominal değeri üstünde özkaynak değerinin artmasından elde edilen gelir;
- Kendi hisselerinin satışından elde edilen kazançlar;
- Vergi mükelleflerinin yerli kuruluşlara katılımından alınan temettüer;
- İslami finansa göre şeriat anlaşması kapsamında banka tarafından elde edilen kar.

*Kurumlar vergisi muafiyetleri:*

Aşağıdaki kurumlar vergisinden muaftırlar:

- 1) Hayır kurumu;
- 2) Engellilerin (3. grubu engelliler hariç) toplam çalışan sayısının en az yüzde 50'sini oluşturduğu engelli dernekleri, kuruluşlar;
- 3) Tarımsal ürün üretici;
- 4) Tarım kooperatifleri;
- 5) Kredi birliği;
- 6) Kırgız Cumhuriyeti cezaevi sisteminin kurumları;
- 7) Okul öncesi eğitim kurumları (özel anaokulları);
- 8) Özel eğitim kurumları;



- 9) Makine ve traktör istasyonu;
- 10) Elektrik ve termik enerjisi, gaz ve yenilenebilir yakıtlar, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı sonucu elde edilen sıvı biyolojik yakıtlar, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı ile kurulmuş santrallerin kullanıma geçilmesi tarihinden itibaren 5 yıllık muafiyet;
- 11) Tarımsal amaçlı ticaret ve lojistik merkezi;
- 12) Teşvikli sınır bölgelerinde faaliyet gösteren vergi mükellefi.

*Yıllık gelirden tamamen veya kısmen düşürülecek giderlere aşağıdakiler girmektedir:*

- Faiz giderleri;
- Araştırma ve geliştirme, tasarım giderleri;
- Maden kaynağı tükenme indirimi;
- Ana varlıkların amortisman tutarı;
- Ana varlıkların tamirat giderleri;
- Devlet sosyal sigorta kesintilerine giden giderler;
- Hisse senetleri satışında ortaya çıkan mali zarar;
- Mevduat Koruma Fonuna banka katkılarının yanı sıra olası zararları kapsayacak şekilde rezerve kesintiler;
- Belirli ölçüde yapılmış yardım giderleri;
- Personel eğitim giderleri;
- İş seyahat masrafları;
- Temsilcilik giderleri;
- Gelir elde etmek için belgeler ile kanıtlanmış diğer giderler.

*Diğer taraftan, vergi mevzuatı gereği yıllık gelirden aşağıdaki giderler düşürülmemektedir:*

- Kırgız Cumhuriyeti bütçesine ve Sosyal Fonuna ödenen vergi yaptırımları, cezalar ve faizler;
- Duran varlıkların üretimi, edinimi ve montajı ile ilgili giderler ve diğer sermaye giderleri;
- Gelir vergisi, katma değer vergisi (indirilemeyen katma değer vergisi hariç), satış vergisi (mal, iş ve hizmet satın alırken tedarikçilere ödenen satış vergisi hariç), özel tüketim vergisi (tüketim vergisi hariç, düşülebilir değil);
- Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu hükümlerine göre vergilendirilemeyen her türlü mülkün iktisabı, idaresi veya bakımı için yapılan harcamalar;
- Üretim gerekliliğinden kaynaklanan hizmetlerin ödenmesi yapılan giderlerin teyit edilmesi durumu hariç diğer giderler;
- Kırgız Cumhuriyeti topraklarında yürürlükte olan düzenleyici yasal düzenlemeler tarafından belirlenen normların üzerindeki doğal kayıp ve kayıpların miktarı;
- Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nda belirtilen durumlar hariç olmak üzere, niteliği ve tutarı destekleyici belgelerle belirlenemeyen giderler;
- Gelir dışı giderler.

### **Vergi Oranı**

Altın cevheri, altın konsantresi, altın alaşımı ve rafine edilmiş altın çıkarımı ve satışı yapan vergi mükellefine kurumlar vergisi oranı %0 olarak belirlenmiştir.

Vergi Kanunu gereğince (madencilik, özel tüketim vergisine tabi mal üreten işletmeler hariç) teşvikli vergilendirmeye tabi sanayi faaliyetleri yapan işletmelere 5 yıl süre ile **%0** oranında kurumlar vergisi uygulanır.

Diğer tüm vergi mükelleflerine **%10** oranında kurumlar vergisi uygulanmaktadır.

### **Gelir Vergisi:**

**Vergi mükellefi:** Kırgız Cumhuriyeti vatandaşları, Kırgız Cumhuriyeti vatandaşı olmayan ikametgahı olan gerçek kişiler, Kırgız Cumhuriyeti vatandaşı olmayan Kırgızistan'daki kaynaktan gelir elde eden ikametgahı olmayan gerçek kişiler, Kırgız Cumhuriyeti'ndeki kaynaklardan gelir elde eden yabancı gerçek kişilere ödeme yapan gerçek ve tüzel kişiler.

**Vergi tarhi,** girişimcilik faaliyetleri hariç Kırgız Cumhuriyeti'nde yapılan ekonomik faaliyetler sonucunda elde edilen gelir.

**Vergi matrahı:** vergi mükellefinin vergi dönemi için elde ettiği toplam yıllık gelir ile Kırgız Cumhuriyeti vergi mevzuatı gereğince öngörülen giderler arasındaki fark olarak hesaplanır, ancak her halükarda belirli bir vergi dönemi için Kırgız Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen ve Kırgız Cumhuriyeti Parlamentosunun ilgili komitesi tarafından onaylanan asgari gelir tutarından az olmaması kaydıyla.

**Vergi oranı:** Gelir vergisi oranı %10'dur. Teşvikli sınır bölgelerinde istihdam edilen çalışanlar, Vergi Kanununun 183 Maddesi 4. Fıkrasında yer alan vergi mükellefi, Yüksek Teknoloji Parkı üyeleri ve yöneticilerine %5 oranında gelir vergisi uygulanır.

### **Katma Değer Vergisi**

Katma Değer Vergisi (KDV), Kırgız Cumhuriyeti'nde vergilendirilebilir ithalat da dahil olmak üzere Kırgız Cumhuriyeti topraklarında vergilendirilebilir tüm malzemelerin maliyetinin bir kısmının devlet bütçesine kesinti yapılmasıdır. Katma Değer Vergisi, yapılan mal ve hizmet teslimlerinde, mal ve hizmeti teslim edenin ödediği ancak teslim alana yüklenen bir harcama vergisidir.

**Vergi Mükellefi:** Vergilendirmeye tabi kuruluşlar ve / veya vergilendirmeye tabi ithalat yapan kuruluşlardır. K.C. Vergi Kanunu gereğince, KDV mükellefi olarak vergi dairesine kaydını yaptıran kurumdur.

Ekonomik faaliyet yapan bir işletmenin, üst üste 12 ay veya üst üste 12 aydan daha kısa bir süre Kırgız Cumhuriyeti topraklarında vergiye tabi mal, iş ve hizmet tedarikini yapmışsa ve toplam değeri 30 milyon somu aşmışsa KDV mükellefi olarak kayıt yaptırması zorundadır. KDV mükellefi olarak kayıt etme zorunluğu olmayan işletmeler, gönüllü olarak KDV mükellefi olarak kaydını yaptırabilir.

**Vergi matrahı:** Vergiye tabi tedarikler ve ithalat.

Vergiye tabi tedarikler: K.C. Vergi mevzuatı gereğince, vergi mükellefi tarafından yapılan aşağıdaki vergiye tabi tedarikler girmektedir:

- Kırgız Cumhuriyeti'ne yapılan ithalat
- Ödeme karşılığında Kırgızistan'a yapılan hizmet ve çalışmalar
- Kırgızistan'dan ihracat (metal içeren cevherler, konsantreler, alaşımlar ve rafine metaller hariç mal ihracatı)

**Vergi Oranı:** %0 oranında KDV'ye tabi mal ve hizmet tedariki hariç diğer tüm mal ve hizmet tedarikine %12 oranında KDV oranı uygulanır.

Aşağıdaki tedarikler için %0 oranında KDV uygulanmaktadır:

- Metal içeren cevherler, konsantreler, alaşımlar ve rafine metallerin ihracatı hariç tüm ürünlerin ihracatı
- Demiryolu taşımacılığı haricinde uluslararası yolcu, bagaj ve kargo taşımacılığı
- Demiryolu uluslararası taşımacılığa ilişkin hizmetler hariç, uçak transit uçuşlarının ve uluslararası taşımacılık ile ilgili diğer hizmetler
- Halka içme suyu sağlayan ve tarım arazilerinin sulanmasında yer alan pompa istasyonlarının güç kaynağı ile ilgili hizmetler.

#### **KDV'ye Tabi İthalat:**

KDV'ye tabi ithalat, KDV'den muaf edilmiş malların ithalatı hariç, AEB Gümrük mevzuatı ve/veya Kırgız Cumhuriyeti gümrük mevzuatları gereğince, "serbest dolaşıma giriş" gümrük rejiminde, ayrıca AEB'e üye diğer ülkelerden, Kırgızistan'da yer alan serbest depo ve serbest ekonomik bölgelerden Kırgız Cumhuriyeti'ne yapılan malın girişi anlamına gelmektedir. KDV'ye tabi malın ithalatı için %12 oranında vergi uygulanmaktadır.

Dolayısıyla, işletme KDV mükellefi olarak kayıtlı ise hem vergilendirmeye tabi mal tedariki hem de vergilendirmeye tabi mal ithalatı üzerinden KDV öder.

Eğer işletme KDV mükellefi olarak kayıtlı değil ya da kayıtlı olmaması gerekiyorsa, vergilendirmeye tabi mal ithalatı üzerinden KDV öder.

*KDV'den aşağıdaki mal ve hizmetlerin tedariki muaftır:*

1. Ticari alan, araba ve diğer taşıtların parkı için verilen arazi hariç, diğer arazilerin teslimi;
2. Otel tipi odaların, pansiyonların, dinlenme ve tedavi amaçlı sağlık merkezlerinin kiralanması haricinde konut ve bina satışı veya kiraya verilmesi;
3. İşletmenin ürettiği veya işlettiği tarımsal ürünlerin tedariki;
4. Tarımsal üretici ve kooperatiflerden alınan işlenmiş ürünlerin ticaret ve lojistik merkezi tarafından tedarik edilen tarımsal ürünler;
5. Tarım ürünleri üreticisi ve kooperatifine tarım makine ve traktör tedariki, tarım makineleri kullanarak yapılan çalışmalar, tarım makinelerinin bakım ve onarımı için sağlanan hizmetler, tarım makineleri için yedek parçaların tedariki;
6. Tavuk ve balık çiftlikleri için tavuk ve balık yemi tedarikleri;
7. Kamu hizmetleri;
8. Kırgız Cumhuriyeti ceza sisteminin kurumları ve hapishaneler tarafından üretilen mal veya sağlanan hizmetleri;

9. Protez ve ortopedik ürünlerin tedariki, engelliler için özel malların tedariki ve tamiri, ayrıca hayvanlar için aşı ve ilaçlar, Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti tarafından onaylanan listede yer alan tıbbi cihazların tedariki;
10. Bankacılık hizmetler;
11. İslami finans operasyonları ile ilgili mal tedariki;
12. Banka borçlularının borçlarının geri ödenmesinde alınan borçlanma kredisi tutarı kadar alınan mülkün teslimi;
13. Altın ve gümüşten rafine standart ve ölçülü külçe, altın ve / veya gümüşten yatırım paralarının bankalar tarafından teslimi;
14. Sigorta, risk paylaşımı, reasürans hizmetleri;
15. Emeklilik fonlarına ait mülkün kiraya verilmesi hariç, emeklilik hizmetleri, emekli maaşlarının ödenmesine ve emeklilik fonlarının yönetimine ilişkin hizmetler;
16. 6'dan az yolcu koltuğu ile yolcu taşımacılığı hariç, Kırgızistan'da yolcu taşımacılığı;
17. Demiryolu ile yolcu, bagaj ve yüklerin uluslararası taşımacılığı;
18. Devlet dilinde (Kırgızca) yayınlanan ders kitapları, bilimsel, edebi ve sanatsal kitaplar, dergi ve çocuk kitaplarının tedariki;
19. AEB gümrük bölgesine ithal edilen ve dahilde işleme gümrük rejimi kapsamında işlenmiş ve iç tüketim için malların işlenmesine sağlanan hizmetler;
20. Özelleştirme yoluyla devlet mülkiyeti temini;
21. Himaye ve Hayır Faaliyetleri Hakkında K.C. Kanunu gereğince, yardım amaçlı teslim edilen malzemeler;
22. Çocuk kreşleri tarafından sağlanan hizmetler (özel mülkiyete dayalı kurulmuş anaokulları);
23. Kalp-cerrahi alanında hizmet sunan özel sağlık kurumlarının hizmetleri;
24. Özel eğitim kurumları tarafından sağlanan hizmetler;
25. K.C. İçişleri Bakanlığı Özel Koruma Devlet Hizmeti Başkanlığı tarafından sağlanan hizmetler;
26. Çocuk veya az gelirli vatandaşların sosyal güvenliği ve koruma amaçlı malzemelerin tedariki, eğitim, sağlık, ilim, kültür ve spor alanındaki kar amacı gütmeyen kuruluş tarafından sarf malzemelerinin maliyetlerini aşmayan bir ücret karşılığında tedarik ettiği malzemeler;
27. Sosyal-kültürel, fiziksel sağlığı iyileştiren yapılar, konut ve toplumsal kullanım için yapılar, yol, elektrik şebeke, trafo merkezi, kazan ve ısıtma ağları, gaz şebekeleri, hidroelektrik santral, termik santral, hidrolik yapı, su alım yapıları, madencilik ekipmanlarının karşılıksız ücretsiz devri;
28. Hisse payının %50'den fazlası devlete ait ve/veya ihtisas devlet kuruluşlara ait veya yerel kamu idareye ait işletmeye sivil savunma tesislerinin devri;
29. Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti veya yerel makamların kararıyla sabit kıymetlerin diğer kuruluş mülkiyetine ücretsiz karşılıksız aktarılması;
30. Tesisin işlenmesi tutanağı esasında, konut tesislerinin geçim kaynaklarını sağlayan mühendislik ağının transferi;
31. Devlet veya belediye tarafından teslim edilen veya sağlanan cenaze töreni malzemeleri veya cenaze törenine ilişkin hizmetler;
32. Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti tarafından belirlenen listeye göre mineral gübre, kimyasal bitki koruma ürünlerinin yanı sıra hayvanlar için aşı ve ilaçların tedariki;
33. Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti tarafından onaylanan listeye göre, Kırgız Cumhuriyeti işletmelerinde üretilen tarım makinelerinin yerli tarım ürünleri üreticisine tedariki;

34. Metal içeren cevher, konsantre, alaşım ve rafine edilmiş metallerin tedariki ve ihracatı;
35. Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti tarafından onaylanacak Devlet özel sektör ortaklığı projesi kapsamında özel ortak tarafından tedarik edilen mal veya sağlanan iş ve hizmet;
36. Uluslararası hava taşımacılığı yapan uçaklara uçak yakıtı olarak jet yakıtı sağlayan yakıt ikmali yapan işletmelerin tedariki;
37. Kırgız Cumhuriyeti işletmelerinde üretilen sadece elektrik motoruyla çalışan araçların temini;
38. Kırgız Cumhuriyeti kamu-özel ortaklığı mevzuatına uygun proje kapsamında özel bir ortak tarafından yapılan tedarikler;
39. Sosyal önemi olan tesis için yapılan mal tedariki;
40. Belli malların ithalatı;
41. Kendi üretim tesisi için kullanılacak sabit varlığın ithalatı;
42. İş ve hizmet ihracatı.

*Kırgız Cumhuriyeti'ne ithal edilen aşağıdaki mallar KDV'den muaftır:*

- 1) Kırgız Cumhuriyeti vatandaşının menkul kıymetleri, pasaport formları ve kimlik kartları;
- 2) Engelliler için özel ürünler;
- 3) Öğretim araçları ve okul gereçleri, bilimsel yayınlar;
- 4) EAEU hukukunu oluşturan gümrük hukuki ilişkilerini düzenleyen uluslararası anlaşma ve kanunlar ile Kırgız Cumhuriyeti'nin gümrük alanındaki mevzuatı ile belirlenen gümrük usulleri çerçevesinde KDV'den muafiyet sağlanan eşya;
- 5) Sismik durumu ölçmek ve kontrol etmek için jeolojik (jeofizik, jeodezik) keşifler için bilimsel ekipman;
- 6) Nüvizmatik amaçlar için kullanılanlar hariç, özel tüketim vergisi damgaları, kimlik ve para birimi;
- 7) Doğal afetler, silahlı çatışmalar sonrasında yardım sağlamak;
- 8) Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen şekilde insani yardım ve/veya hibe olarak;
- 11) Bebek maması;
- 12) Doğal gaz;
- 13) Hayvanlar için aşılar ve ilaçlar, tıbbi cihazlar ve ayrıca ilaç üretiminde kullanılan ham maddeler dahil ilaçlar;
- 14) Cam eritme fırını ve dönüştürücünün (ferroalyaj fırını) yapımı ve yeniden inşası için özel mallar;
- 15) Bankacılık ekipmanları (ATM'ler, yazar kasa fonksiyonlu POS terminalleri, ödeme terminalleri ve banka kioskları)-1 Ocak 2023'e kadar;
- 16) Elektrik enerjisi;
- 17) 870240 ve 870380 GTİP pozisyonunda yer alan elektrikli taşıt araçlar;
- 18) 8504 40 550 0 ve 8504 90 980 0 GTİP pozisyonlarında yer alan elektrikli taşıt araçlarının teçhizatları;
- 19) Uluslararası hava taşımacılığı yakıt ikmal kuruluşları tarafından tedarik edilen jet yakıtı;
- 20) Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına dayalı enerji santrallerinin inşasına yönelik özel mal ve teçhizat;
- 21) Traktörlerin ve motorlu taşıtların montajına yönelik yedek parçaları;
- 22) Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen enerji ve kaynak verimliliği gerekliliklerini karşılayan ekipman ve yedek parçaları;
- 23) Bitkisel yağ üretimine yönelik hammaddeler, kuşlar ve balıklar için yem-1 Ocak 2025'e kadar;

- 24) Yazar kasalar;
- 25) Rafine standart ve ölçülü külçeler, Merkez Bankası tarafından ithal edilen yatırım madeni paraları-1 Ocak 2024'e kadar;
- 26) Çiftlik hayvanları ve tohum malzemeleri, mineral gübreler ve kimyasal bitki koruma ürünleri;
- 27) Silahlar, askeri teçhizat, askeri mülk, özel teçhizat ve özel araçlar;
- 28) Uçak ve yedek parçalarının geçici ithalatı;
- 29) 8401-8406, 840710, 8410-8414, 8416-8447, 8449-8465, 8471, 8474, 8475, 8477-8480, 8504, 8505, 8514, 8515, 8525, 8526, 8529, 8530, 8601-8606, 8608, 8609, 8701, 8702 (mikro otobüsler hariç), 8704, 8705, 8709, 8716, 8802, 9018, 9022, 9027, 9406 90 310 0 GTİP Kodunda yer alan ana sermaye ekipmanları.

**Vergi matrahı,** vergilendirmeye tabi malın değeri ve vergilendirmeye tabi ithalatın değeridir.

### **Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)**

**Vergi mükellefi:** aşağıdaki Özel Tüketim Vergisi'ne tabi malların üretimi ve/veya ithalatını yapan işletmeler:

- 2207 GTİP altında yer alan etil alkol,
- 2009, 2203, 2204, 2205, 2206, 2208 GTİP altında yer alan bira, alkollü ve alkolsüz içeceklerin karışımı,
- 2202 GTİP altında yer alan tonik (enerji) alkolsüz içecekler,
- 2402, 2403, 2404 GTİP altında yer alan purolar, kesik uçlu purolar, sigarillolar (ince purolar) ve tütün veya tütün yerine geçen sigaralar gibi tütün ürünleri, ısıtılmış tütün ve ısıtılmış tütün ürünleri,
- 8543 40 000 0 GTİP altında yer alan elektronik sigara,
- 2707, 2709, 2710, 3811 GTİP altında yer alan petrol ve petrol ürünleri.

**Vergi tarhi:** ÖTV'ye tabi malların Kırgızistan'da üretimi ve/veya ithalatı

### **Vergi matrahı:**

1. ÖTV işareti ile belirlenen ÖTV'ye tabi malların fiziksel hacmi ve/veya,
2. Satış vergisi ve KDV hariç ÖTV'ye tabi malların satış fiyatı ve/veya,
3. Gümrük Birliği ve Kırgız Cumhuriyeti'nin gümrük mevzuatları gereğince belirlenen ÖTV'ye tabi malların gümrük kıymeti ve/veya,
4. ÖTV'ye tabi malların üreticisi tarafından ödeme olarak, hediye, rehin olarak, döviz işlemlerinde ve ücretsiz olarak verilmesi durumunda KDV, Satış vergisi ve ÖTV hariç piyasa fiyatı,
5. nin eksiz malları aynı bir ödeme olarak, hediye olarak, rehinli malları rehin sahibinin veya borsa işleminin mülküne ve ücretsiz olarak aktarılması durumunda, satış ve tüketim vergileri KDV hariç malların piyasa fiyatı,
6. ÖTV işareti olmayan ÖTV'ye tabi malların fiziksel hacmi.

Kırgız Cumhuriyeti topraklarında üretilen ve ithal edilen alkollü içecekler, tonik (enerji) alkolsüz içecekler ve tütün ürünleri etiketlemeye tabidir. İşaretleme, tüketim vergisinin bütçeye ödendiğini teyit eden, tüketim vergisine tabi bir ürüne veya ambalajına bir

tanımlama aracının veya onaylanmış bir numunenin tüketim vergisi damgasının uygulanması/eklenmesidir.

**Vergi oranı:** K.C. Vergi Kanunu'nca belirlenmiştir. ÖTV oranı K.C. Hükümeti tarafından değiştirilebilir, ancak temel vergi oranından aşmayacak oranda olması gerekir.

### **Toprak altı kullanım vergisi (Bonus ve royalti)**

Toprak altı kullanım vergilerine bonus ve royalti girmektedir.

**Bonus (maden rezervi artışında ödenen harç)**-jeolojik araştırma yapmak ve maden yataklarını işlemek amacıyla toprak altını kullanma hakkı için tek defalık ödeme. Yeni sondaj yapıp da rezervlerde artış olursa tarifesi üzerinden ve metal tipine göre ödenir.

**Vergi mükellefi:** Toprak altını kullanma hakkına sahip Kırgız Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

### **Vergi matrahı:**

1. Maden yatağının geliştirilmesi sırasında, (yeraltı suyu ekstraksiyonu hariç)-Kırgız Cumhuriyeti'nin maden rezervleri Devlet bilançosunda kaydedilen maden rezervi miktarı,
2. Yeraltı sularının geri çekilmesi sırasında, geri çekilecek beyan edilen su hacmi,
3. Maden arama sırasında, lisanslı alanın büyüklüğü,
4. Ticari amaçlı mineralojik, paleontolojik koleksiyonlar ve dekoratif amaçlı taş malzemeler ve süs taşları ve yapı malzemeleri olarak kullanıldığında, lisanslı alanın büyüklüğü,
5. Toprak altı kullanım haklarının devri sırasında, toprakaltı kullanıcının raporuna göre belirtilen zamanda işlenmemiş kalan maden rezerv miktarı veya lisanslı alanının büyüklüğü,
6. Telif hakkı sahibinin şirket kurucu sermayesinde öz payının değiştirmesi sırasında, toprakaltı kullanıcının raporuna göre belirtilen zamanda işlenmemiş kalan maden rezerv miktarı veya lisanslı alanının büyüklüğü,
7. Maden rezervinin hacminin artmasında, Kırgız Cumhuriyeti Devlet Maden Rezervleri Komisyonu tarafından kaydedilen artan maden rezervi miktarı.

**Vergi oranı:** Ticari amaçlı mineralojik, paleontolojik koleksiyonların, dekoratif amaçlı süs taşları ve yapı malzemeleri olarak kullanılan taşların toplanması, madeni arama için verilen lisanslı alanın büyüklüğü, ayrıca işlemek için maden yatağı rezervinin miktarına göre sınıflandırma tablosunda yer alan maden türlerine göre bonusun oranı ve hesaplama düzeni Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti tarafından belirlenir.

**Royalti (Rödövens)**- Maden yatağını işleme ve/veya yeraltı suların çıkartılması için yeraltı toprağın kullanımına yönelik cari ödemeler. Royalti üretim üzerinden ödenir, maden rezervi büyüklüğüne göre oran/ yüzde belirlenir, üretim miktarı ve ortalama satış fiyatı çarpımları ile hesaplanır, bazı durumlarda ortalama satış fiyatı yerine direk dünya piyasası metal fiyatı kullanılır.

**Vergi mükellefi:** Kırgız Cumhuriyeti'nde aşağıdaki alanlarda faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler:

1. Maden yatağını geliştirme,
2. Yeraltı su çıkarımı,
3. Hidrokarbon yataklarının araştırılması ve araştırılmasında yapılan deneyler sırasında petrol ve gaz çıkarılması,
4. Endüstriyel test ve/veya acil durumların önlenmesi veya ortadan kaldırılması amacıyla ilgili madenin tek seferlik çıkartılması.

**Vergi matrahı:**

1. Madeni işleme sonucunda elde edilen maden ve ürünün satışından alınan ve KDV ve Satış Vergisi hariç hesaplanan kazanç
2. Su sağlama ihtisas kurumları hariç royalti vergisine tabi işletmeler için yeraltından çıkartılan suyun su sayacı göstergesine göre hacmi

**Vergi oranı:** İşletilen madenin türüne ve maden yatağının rezerv hacim birimine veya elde edilen kazançta göre som üzerinden Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nda belirlenmiştir.

Aşağıdakiler, toprak altı kullanımı vergisinden muaftır:

- 1) Kendisine ait veya içinde bulunduğu bir arsa üzerinde, girişimcilik faaliyetlerini kum, kil, kum ve çakıl karışımını çıkararak ve yeraltı suyunu çıkaran arsa sahibi veya arazi kullanıcısı;
- 2) Özel çevresel, bilimsel, tarihi ve kültürel öneme sahip özel olarak korunan doğal alanların oluşumu için toprak altı parselleri alan kuruluş;
- 3) Madencilik, işleme, kok-kimyasal ve metalürjik üretimden kaynaklanan atıkları işleyen kuruluş;
- 4) Devlet tarafından gerçekleştirilen toprak altı incelemesi, deprem tahmini, mühendislik ve jeolojik araştırmalar ve jeoekolojik çalışmalar dahil olmak üzere araştırma çalışmaları ve ayrıca ücretsiz olarak yürütülen diğer çalışmalar üzerinde jeolojik, jeofizik ve diğer çalışmalar yapan bir kuruluş.
- 5) Yeraltı suyu seçimi için özel su temini kuruluşu.

**Satış Vergisi**

**Vergi mükellefi:** Kırgız Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

**Vergi tarhi:** mal satışı, iş sağlama ve hizmet sunma

**Vergi matrahı:** KDV ve Satış vergisi hariç mal, iş ve hizmet satışından elde edilen kazanç.

**Vergi oranı:**

*KDV mükellefleri için nakit ödeme yapmaları durumunda:*



- Ticari ve üretim faaliyeti %1
- Diğer faaliyet alanları %2
- Cep telefonu operatörlüğü %5

*KDV mükellefi olmayanlar için nakit ödeme yapmaları durumunda:*

- Ticari ve üretim faaliyetleri %2
- Diğer faaliyetten %3

1 Ocak 2023 tarihine kadar *mal ve hizmet satışında, bankacılık aracılığıyla yapılan ödemeler (banka ve cep telefonu operatörleri hizmetleri hariç) %0 oranında satış vergisi uygulanır.*

Bankalar için %2;

Konut ve konut dışı bina inşaatı yapanlar için %2

Mobil iletişim alanındaki faaliyetler için %5

Aşağıdaki malların satışı, hizmetlerin sunumu satış vergisinden muaftır:

1. Tarımsal üretici ve/veya makine ve traktör istasyonu;
2. Tarım kooperatifi;
3. Engellilerin (genel bir hastalığın 3. grubu engelliler hariç) toplam çalışan sayısının en az yüzde 50'sini oluşturduğu bir engelliler topluluğu, bir kuruluş ve bireysel girişimci ve ücretleri toplam ücret fonunun en az yüzde 50'si kadardır;
4. Okul öncesi eğitim kurumları;
5. Teşvikli sanayi alanında faaliyet gösteren sanayi işletmeleri (madencilik ve işleme, madencilik işletmeleri ve ayrıca kesilebilir mallar üreten işletmeler hariç);
6. Teşvikli sınır bölgelerinde kayıtlı ve faaliyet gösteren vergi mükellefleri;
7. Kalp cerrahi hastaneleri;
8. Dini ayinlerin, ritüellerin, törenlerin yanı sıra hac organizasyonu ve getirilmesi için hizmetlerin sağlanması;
9. Çocukların veya düşük gelirli yaşlı vatandaşların sosyal güvenliği ve korunması için kar amacı gütmeyen bir kuruluş tarafından mal satışı, hizmet sunumu satış vergisinden muaftır.

### **Arazi Vergisi**

**Vergi mükellefi:** arazinin kullanım hakkı ilgili belgeler ile ispatlanmış arazi kullanım hakkına sahip veya arazi sahibi olarak tanınan kişilerdir.

**Vergi tarhi:** arazi vergisine tabi arazinin mülkiyet hakkı, tarımsal arazinin geçici süre ile edinilmesi ve kullanım hakkı.

**Vergi matrahı:** arazinin yüz ölçümü.

**Vergi oranı:** Arazinin konumuna ve kullanım amacına göre Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nda belirlenir. Arazi vergisi aşağıdaki göstergelere göre Vergi Kanunu'nda belirlenen formüle göre arazinin yüz ölçümünü arazi vergi oranı ve uygulanabilir oranlarla çarparak hesaplanır:

1. Tarımsal arazi,
2. Halk yerleşimi olan ve tarım için kullanılmayan arazi,
3. Müstakil ev ve bahçecilik için kullanılan arazi.

## **Mülkiyet Vergisi**

**Vergi mükellefi:** vergiye tabi aşağıdaki gayrimenkul kıymet ve taşıt araçlarına sahip olan gerçek ve tüzel kişilerdir:

- 1.Grup. Daimi veya geçici olarak yaşamak için kullanılan ve ticari amaçla kullanılmayan konut (müstakil ev, daire)
- 2.Grup. Ticari faaliyetlerde kullanılan konut (müstakil evler, daire), dinlenme tesisleri, sanatoryum, üretim, idari ve sanayi binalar
- 3.Grup. Ticari faaliyetlerde kullanılan, metal ve diğer malzemelerden geçici olarak yapılmış kiosk, konteyner ve başka yapılar
- 4.Grup. Taşıt araçları

### **Vergi matrahı:**

1. 1,2,3 gruptaki gayrimenkul kıymet için Vergi Kanunu'nca belirlenmiş düzene göre vergiye tabi gayrimenkullerin bedeli,
2. 4 gruptaki menkuller için,
3. İçten yanmalı motor ile çalışan veya içten yanmalı motoru bulunmayan taşıt araçları için- motor hacmi veya kayıtlı değeri
4. İçten yanmalı motoru ve kayıtlı değeri bulunmayan taşıt araçları için- K.C. Hükümeti tarafından belirlenen düzene göre çıkartılmış değeri

### **Vergi oranı:**

- 1) Konutlar ve binalar için-%0,35
- 2) Konut dışı binalar, yapılar için-%0,8
- 3) Tarım arazileri hariç arsalar için-%1
- 4) tarım arazisi için-%0,01
- 5) uçak ve deniz taşıtları dahil taşıt araçları için
  - a) içten yanmalı motor ile çalışan araçlar-%1
  - b) içten yanmalı motoru olmayanlar-%0,5

## **Sosyal Fon Kesintileri**

**Devlet sosyal sigorta sistemine göre sosyal sigorta kesintilerinin mükellefi:** şirket türüne bağlı olmaksızın yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

**Sosyal Fon Kesintisi Oranları:** "Devlet Sosyal Sigorta Tarifeleri" hakkında K.C. Kanununa göre SSK oranı ve matrahı belirlenir ve mükellefin statüsü, vergi rejimi, faaliyet alanı ve diğer faktörlere bağlıdır.

İşveren tarafından, çalışana verilen emek maaşının %17,25'e (Emekli Sandığı %15, Zorunlu Sağlık Sigortası %2, İşçi Rehabilitasyon Fonu %0,25) kadar.

İşgören tarafından, işveren tarafından verilen emek maaşının %10'u (Emekli Sandığı %8, Birikimli Emekli Fonu %2).

Aynı zamanda, işveren sigorta primlerinin her iki bölümünün (işveren ve işgören payı) de doğru bir şekilde hesaplanması, kesilmesi ve devlete ödenmesinden sorumludur.

Sosyal Sigorta Kesintilerinin idaresi fonksiyonunu K.C. Vergi İdaresi yapmaktadır.

### **Diğer Zorunlu Ödemeler**

Kırgız Cumhuriyeti mevzuatı gereğince (ilgili kuruluşun statüsü ve faaliyet türlerine bağlı olarak) ek diğer özel ücret ve zorunlu ödemeler alınabilir. Örneğin: gümrük vergileri, lisans saklama ödemeleri, çöp toplama harcı, yerel önemli altyapının geliştirilmesi ve bakımı için kesintiler vb.

### **Özel Vergi Rejimleri**

Belirli sınıftaki vergi mükellefleri için K.C. Vergi mevzuatları gereğince genel vergilerin yanı sıra aşağıdaki özel vergi rejimlerinin uygulanması da öngörülmüştür:

- Patent esasında vergi
- İhtiyari patent esasında vergi
- Vergi anlaşması esasında vergi
- Serbest ekonomi bölgeleri vergi sistemi
- Yüksek bilişim teknoloji bölgelerinde vergi sistemi

**Patent esasında vergi sistemi**, Vergi mükellefinin tercihine göre patent, kağıt veya elektronik formatta (elektronik patent) bir belge şeklinde verilir. Vergi mükellefi, vergi mükellefi kaydını yaptığı vergi dairesinden patent alabilir. Patent ücretini, e-bankacılık, banka havalesi veya ilgili vergi dairesine nakden öder. Faaliyet türüne göre patente dayalı vergi matrahı, yetkili vergi dairesinin teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

Patente dayalı vergi mükellefi:

1. Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan listeye göre özel girişimcilik faaliyetlerinde bulunan kişi,
2. Döviz büroları.

Patente dayalı vergi mükellefi kurumlar ve satış vergileri hariç Vergi Kanunla belirlenen vergileri öder:

Son 12 ay içinde yıllık cirosu 8.000.000 somdan daha fazla olan özel girişimci, tekstil ve hazır giyim üretimi hariç ithalat yapan girişimciler patente dayalı vergi sistemine tabi değildir.

Bir patent 15, 30, 90, 180 ve 365 günlük olarak satın alınabilir. 90 takvim günü için patent alınırken, vergi miktarı %5, 180 takvim günü için %10, 365 takvim günü için %15 indirim yapılır.

**Tek vergi esasında kolaylaştırılmış vergi sistemi**, vergiye tabi faaliyetlerine yönelik alınması gereken kurumlar vergisi, KDV ve satış vergisi karşılığında küçük ölçekli işletmeler tarafından tek bir verginin ödenmesini sağlar. Söz konusu vergi sistemi kapsamında faaliyet gösteren işletme, yazar kasa kullanmak zorundadır. Vergi Mükellefi: 12 aydaki geliri 30.000.000 somu aşmayan küçük ve orta ölçekli işletmeler, tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerdir. Vergi matrahı mal, iş ve hizmet satışından elde edilen gelirdir.

**Tek verginin oranları:**

1. Tarım ürünleri işleme, üretim ve ticaret alanları için- ödeme şekli nakit olması durumunda kazancın %4'ü, ödeme şekli banka aracılığıyla (nakit olmayan) yapılması durumunda kazancın %2'si,
2. Diğer faaliyet alanları için- ödeme şekli nakit olması durumunda kazancın %6'sı, ödeme şekli banka aracılığıyla (nakit olmayan) yapılması durumunda kazancın %4'ü.

Giyim ve/veya tekstil üretimi yapan işletmeler 1 Ocak 2027 tarihine kadar %0,25 oranında vergi öder.

Belediye hamamları dışında umumi yemek hizmeti, sauna, bilardo ve hamam hizmeti veren mükellef, %8 oranında vergi öder.

Mal, hizmet perakende satışını yapan özel girişimci, 2022 yılında %0 oranında vergi öder, 2023 yılında %1, 2024 yılında %2 ve 2025 yılında Vergi Kanununun ilgili maddesi gereğince vergi öder.

İşletme kendi isteği ile kolaylaştırılmış vergi sistemini seçebilir, ancak aşağıdaki vergi mükellefleri için kolaylaştırılmış vergi sistemi uygulanmaz:

1. KDV mükellefi
2. ÖTV mükellefi
3. Patent esasında faaliyet gösteren işletme
4. Bankacılık ve sigorta hizmetlerini sunan işletmeler
5. Yatırım fonları
6. Menkul kıymetler borsasının profesyonel katılımcıları

**Serbest Ekonomi Bölgeleri Vergi Sistemi**

Serbest Ekonomik Bölgelerinde (SEB) ÖTV'ye tabi mal üretimi ve satışını yapan şirketler hariç, Kırgız Cumhuriyeti SEB'de mal ve hizmet üretim ve satışını yapan şirketlere yönelik uygulanan sistemdir. Sadece SEB'de kayıt edilmiş şirket SEB şirketi olarak kabul edilir. SEB şirketleri tüm vergilerden muaftır. Bahse konu vergi muafiyeti karşılığında SEB şirketleri SEB Genel Müdürlüğü'ne gelirin %2 oranına kadar ödeme yapar.

**Yüksek Bilişim Teknoloji Bölgelerinde Vergi Sistemi**

Bu rejim, Yüksek Bilişim Teknolojileri Hakkında K.C. Mevzuatları gereğince belirlenen taleplere uygun olarak ekonomik faaliyetlerde bulunan yüksek bilişim teknolojileri parkının kayıtlı şirketlerine yönelik uygulanır.

Yüksek Bilişim Teknolojileri Parkının şirketleri, kurumlar vergisi, KDV, satış vergisinden Yüksek Bilişim Teknolojileri Hakkında K.C. Mevzuatları gereğince belirlenen süre kadar muaftır, söz konusu şirketlerde çalışanlardan %5 oranında gelir vergisi alınır.

Yüksek Teknoloji Parkı Müdürlüğü'nün faaliyetlerinin finansmanı, Parka kayıtlı şirketlerin gelirlerini %1'i kadar kesintilerle gerçekleştirilir.

## **Kripto Para Madenciliği Vergisi**

Kripto para madenciliği, yazılım ve donanım yardımıyla işlem bloklarının (blockchain) kaydının işleyişini sağlayan hesaplamalı işlemlerin gerçekleştirilmesi faaliyeti olarak anlaşılmaktadır. Kripto Para Madenciliği Vergisi mükellefi, kurumlar vergisi, KDV ve Satış vergisi yerine tek vergi öder. Vergi matrahı, KDV ve satış vergisi dahil madencilik sırasında tüketilen elektrik enerjisi için tahakkuk eden tutardır. Vergi oranı %10'dur.

## **E-ticaret Alanında Vergilendirme**

E-ticaret alanında faaliyet gösteren işletme, kurumlar vergisi, KDV ve Satış vergisi yerine tek vergi öder. Vergi matrahı, e-ticaret aracılığıyla sağlanan hizmet veya mal satışından elde edilen gelir. Vergi oranı %2'dir.

## **Teşvikli bölgeler olarak aşağıdaki halk yerleşkeleri belirlenmiştir:**

Sosyo-ekonomik durumu iyileştirmek amacıyla devlet bütçesinden sübvansiyon aktarılan bölgeler: Karakol, Balıkçı, Narın, Koçkorka, Tokmok, Kara Balta, Talas, İsfana, Batken, Kadanjay, Özgön, Kara Suu, Taş Kömür, Kara Köl, Celal Abad, Kerben, Koçkor Ata, Kızıl Kıya, Sülüktü, Maylı Suu, Nookat, Aydarkent, Kök Cangak, Toktogul, Çolpon Ata, Şopokov, Kant, Orlovka, Kemin, Kayındı. Söz konusu belgeye göre, bölgelerde, ülkenin teşvikli ve sınır bölgelerinde ekonomik ve yatırım faaliyetlerini desteklemek amacıyla, sanayi, ihracata yönelik işletmeler ve inovasyon şirketlerinin açılışında 5 yıl süre ile satış vergisi, kurumlar vergisi, arazi vergisi, mülk vergisinden muafiyet sağlanır ve 10 yıla kadar uzatılabilir.

Teşvik sağlanan sanayi faaliyetlerine aşağıdaki alanlar girmektedir:

- Inovasyon teknolojileri kullanarak üretilen her türlü sanayi ürünleri,
- Hafif sanayi ve gıda sanayi,
- Elektrik enerji,
- Tarım ürünleri işleme,
- Montaj üretim,
- Her türlü ihracata dönük üretim.

Yukarıda belirtilen bölgelerde faaliyet göstermek isteyen, Kırgızistan'da 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren şirket kuruluşuna ilişkin devlet kaydı yapılan yatırımcı ile yerel idare arasında tip yatırım sözleşmesi düzenlenmektedir. Yatırım anlaşmasının tek şartı yatırımcı 5 yıl içinde belirli istihdamı sağlamalı ve üretim hacmini artırmalıdır.

Ayrıca KDV'den muafiyet sağlanmaktadır. Söz konusu muafiyetle ilişkin bilgileri KDV bölümünden bakabilirsiniz.

## **Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları**

K.C. Hükümeti aşağıdaki ülkeler ile Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması imzalamıştır: Kazakistan, Beyaz Rusya, Ukrayna, Tacikistan, Özbekistan, Rusya, Moğolistan, Hindistan, Kanada, Polonya, Malezya, Türkiye, İsviçre, İran İslam, Çin, Avusturya, Finlandiya, Moldova,

Almanya, Letonya, Litvanya, Güney Kore, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Estonya.

#### **D) Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar**

Kırgız Cumhuriyeti Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Standardizasyon ve Metroloji Merkezi Kırgızistan'da standardizasyon ve metroloji alanındaki çalışmalarını yapan sorumlu devlet kurumudur. Söz konusu Merkez, uluslararası kurallara uygun bir ulusal standardizasyon sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi, ulusal teknik düzenleme ve standartların hazırlanması, metroloji, kalite kontrol sistemi ve bilgilendirme ve onların uygulamaya sunulması alanında çalışmaları yapar.

Avrasya Ekonomik Birliği'ndeki entegrasyonun temel unsuru teknik düzenlemedir. Teknik düzenleme, birliğe üye ülkeler arasındaki karşılıklı ticarete teknik engellerin kaldırılmasını amaçlayan, AEB topraklarında mallar için tek bir pazar oluşturulmasının ana unsurlarından biridir.

Kırgızistan'da geçerli uluslararası standartların listeleri yıllar itibarıyla <http://www.nism.gov.kg/utverzhdenneye-nacionalnye-standarty-kr-i-izmeneniya-k-nim.html> linkinden temin etmek mümkündür.

Avrasya Gümrük Birliği'nin (AEB) (Belarus, Kazakistan, Ermenistan, Kırgızistan ve Rusya) kurulmasından sonra, bu ülkeler teknik düzenleme için ortak ilkeler ve kurallar anlaşması imzalanmış ve tek bir teknik düzenleme sistemi ortaya çıkmıştır.

AEB sınırları içinde teknik düzenlemeler, belirli bir ürünün üretim, satış, depolama, nakliye ve imha süreçlerini düzenleyen düzenlemeler ve standartları içerir. Sertifika sisteminin ana görevi, Avrasya Gümrük Birliği Ülkeleri içinde dolaşıma giren ürünlerin kalitesini ve güvenliğini kontrol etmek, ürünlerin mevcut standartların gerekliliklerine uygunluğunu, onaylama ihtiyacı yasa düzeyinde korunmaktadır.

Uygunluk onayı, ürünlerin yasal ve tüketici karakteristikleri gereksinimlerine uygun olduğunu onaylamak için tasarlanmıştır. Kırgızistan'da uygunluk onayı K.C. ulusal düzenlemelerine ve AEB mevzuatına dayanmaktadır. Uygunluk beyanı ve uygunluk sertifikası, eşit hukuki güce sahip olup tüm Kırgızistan'da geçerlidir.

Kalite sertifikası olarak ta bilinen Gümrük Birliği uygunluk sertifikasının uygulamasının ana amacı, ürünlerin Avrasya Gümrük Birliğinin çeşitli ürünlere yönelik ürün güvenliğine ilişkin teknik düzenlemelere uygun olmasını sağlamaktır. Ürünün kalite sertifikası, onaylanmış teknik kurallara göre düzenlenmektedir. Günümüzde, Gümrük Birliğinde her pazar oyuncusu, ürettiği veya satılan ürünün ilgili listede bulunması durumunda, sertifika alması zorunludur.

Avrasya Uygunluk İşareti ([EAC Sertifikası](#)) -Gümrük Birliği Uygunluk Sertifikası, ürünün Gümrük Birliğine giriş izni alabilmesi için gerekmede ve ürünün teknik düzenlemelerde yer alan normlara uygun olduğunu göstermektedir. Bu belge, Avrasya Gümrük Birliğine üye olan tüm ülkelerle engelsiz ve en uygun koşullarla ticaret yapma imkanı sağlamaktadır.

[EAC Sertifikası](#) -Gümrük Birliği sertifikasının avantajı Gümrük Birliğine üye olan tüm ülkelerde (Kazakistan, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Belarus ve Ermenistan) geçerli olmasıdır. Her ülke için ayrı bir sertifikanın alınmasına gerek kalmamaktadır.

AEB çerçevesinde 52 teknik düzenleme kabul edilmiş ve 45 teknik düzenleme yürürlüktedir. Avrasya Gümrük Birliği teknik düzenlemelerinin listesi söz konusu Birliğin <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/texnreg/deptexreg/tr/Pages/TRVsily.aspx> adresinden temin edilebilmektedir.

2022-2024 döneminde, aşağıdaki 7 düzenleme yürürlüğe girecektir:

- "Alkollü ürünlerin güvenliği hakkında" (TR AEB 047/2018);
- "Kimyasal ürünlerin güvenliği hakkında" (TR AEB 041/2017);
- "Mineral gübre gereksinimleri hakkında" (TR AEB 039/2016);
- "Enerji tüketen cihazların enerji verimliliği gereksinimleri hakkında";
- Sivil savunma ve doğal ve insan yapımı doğanın korunmasına yönelik ürünlerin güvenliği hakkında" (TR AEBU 050/2021);
- "Kümes hayvanları eti ve işleme ürünlerinin güvenliği hakkında" (TR AEB 051/2021);
- "Metro vagonlarının güvenliği hakkında" (TR AEB 052/2021)

Zorunlu uygunluk onayına tabi ürünlerin ortak listesine aşağıda yer alan internet adresinden ulaşılabilir.

<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/texnreg/deptexreg/coordination/Documents/%D0%95%D0%9F%D0%9F%2c%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BB%20%D0%BE%D0%B1%D1%8F%D0%B7%20%D0%9E%D0%A1%20620.pdf>

AEB'nin EAC Uygunluk Beyanı ise, ürünlerin Avrasya teknik düzenlemelerinin minimum gereksinimlerini karşıladığını kanıtlayan resmi bir evrak niteliğindedir. İmalatçı, ithalatçı veya yetkili bir temsilci tarafından EAC beyanı verilir ve resmi kayıta listelenir.

Uygunluk Beyanı	Uygunluk Sertifikası
Başvuran tarafından ibraz edilen belgelere dayanarak sertifikalama kurumu tarafından düzenlenmektedir.	Test sonuçlarına dayanarak sertifikalama kurumu tarafından düzenlenmektedir.
1 yıldan-5 yıla kadar geçerlidir	5 yıla kadar geçerlidir
Boş bir A4 kağıt üzerinde düzenlenmektedir	Özel desenli korumalı belge (kıymetli evrak) üzerinde düzenlenmektedir
Uygunluk beyanında gösterilen bilgiler için sorumluluğu başvuran üstlenmektedir	Uygunluk sertifikasındaki bilgiler için sorumluluğu ise sertifikayı düzenleyen sertifika şirketi üstlenmektedir.

AEB'ne üye ülkelerde akredite edilmiş test laboratuvarlarının ve sertifikasyon kurumlarının bilgilerine ise [http://eec.eaeunion.org/ru/docs/Pages/IL\\_OS.aspx](http://eec.eaeunion.org/ru/docs/Pages/IL_OS.aspx) internet adresinden ulaşılabilir.

Kırgızistan'da Dış Ekonomik Faaliyetler için Tek Pencere Bilgi Sistemi (ISEO), dış ekonomik faaliyete katılanlara izin verilmesi prosedürlerini basitleştirmek ve verilen izinlerin Devlet Gümrük Hizmetlerinin Ortak Otomatik Bilgi Sistemine aktarılmasını kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Söz konusu sisteme ithalatçı, ihracatçı ve gümrük müşavirler üyelik sistemi ile kayıt edilerek dış ticarete yönelik gümrük işlemlerini yapabilmektedirler <http://swis.trade.kg/>.

Ayrıca, Uluslararası Ticaret Merkezi (İTC) desteği ile ithalatçı ve ihracatçılar için dış ticaret işlemleri ile ilgili bilgileri kapsayan <https://info.trade.kg> web sitesini 2021 yılın hizmete geçirmişlerdir. Söz konusu web sitede, tüm ürün grupları olmamakla birlikte önemli ürünlerin ithalat ve ihracatta yapılması gereken işlemler ve gerekli belgelerin örnekleri yayınlanmıştır.

### **SGR Hijyen Sertifikası (Devlet Kaydı Belgesi) (Sağlık Sertifikası)**

İnsanların sıhhi ve epidemiyolojik refahı ve veteriner ile bitki sağlığı karantinasının sağlanması amacıyla AEB hakkında Anlaşma'da, üye olan ülkelerin sıhhi, veteriner ve bitki sağlığı karantina tedbirlerinin alınması konusunda tutarlı politikaların yürütmesine ilişkin hüküm bulunmaktadır.

Söz konusu Anlaşmanın Ek 12'de, sıhhi, veteriner ve bitki sağlığı karantina tedbirlerinin uygulaması belirlenmektedir. Komisyonun tutanakları (28.05.2010 tarihli ve №299 sayılı Gümrük Birliği Komisyonunun kararı ve Gümrük Birliği Teknik Düzenlemeleri) uyarınca devlet kaydına tabi olan ürünlerin Gümrük Birliği alanında serbest dolaşımı **SGR Hijyen Sertifikası (Devlet Kaydı Belgesi)** bulunması durumunda yapılmaktadır.

Devlet Kaydı, insanların sıhhi ve epidemiyolojik refahı alanında yetkili kurum tarafından ürünün yeknesak sıhhi, epidemiyolojik ve hijyenik koşullara veya Gümrük Birliği teknik düzenlemelerine uygunluğunu değerlendirme prosedürüdür.

Devlet kaydı belgesi, ürünlerin güvenliğini onaylayan, ürünlerin yeknesak sıhhi, epidemiyolojik ve hijyenik koşullara uygunluğunu onaylayan, ürünlerin Gümrük Birliği teknik düzenlemelerine uygunluğunu onaylayan ve insanların sıhhi ve epidemiyolojik refahı alanında yetkili kurum tarafından yeknesak formda ve Komisyon tarafından onaylayan düzene göre düzenlenen bir belgedir.

### **E) Teknik Engeller**

Kırgızistan'ın pazar giriş uygulamaları, Orta Asya Bölgesinde en serbest uygulamalar olarak kabul edilmektedir. Bugüne kadar, ülke uygulamalarının Türk ihracatçılar açısından teknik engel oluşturmadığı düşünülmektedir. Diğer taraftan Kırgızistan'ın AEB'ne üye olması Birliğe üye ülkelerin ihracatçılarına piyasa avantajlarını arttırmaktadır. Birlik içinde akredite edilmiş makamlar tarafından verilen belgelerin diğer AEB üyesi makamları tarafından doğrudan kabul edilmesi bu ülkelerin ihracatçıları için hem zaman hem maliyet açısından avantaj sağlamaktadır.

29 Mayıs 2014 tarihli AEB Anlaşması uyarınca, AEB mal üreticilerinin çıkarlarını korumak amacıyla, üçüncü ülkelere ithal edilen mallarla ilgili olarak iç pazarı korumak için ortak



önlemler uygulanmaktadır. Anti-damping, sübvansiyon ve özel koruyucu önlemler şeklinde uygulanabilmektedir. Tedbirler, Birlik içinde tüm gümrük bölgesi için geçerlidir. Söz konusu tedbirler, “Üçüncü Ülkelere Yönelik Özel Koruyucu, Damping ve Telafi Edici Önlemlerin Uygulanmasına İlişkin Protokol” çerçevesinde yapılmaktadır.

Özel koruyucu, anti-damping veya telafi edici önlem uygulamak için, AEB'in yetkili organına başvuru yapılmalıdır. Bu başvuruya dayanarak, yetkili kuruluş gerekli soruşturmayı yürütür ve ilgili önlemin uygulanmasına ilişkin bir rapor hazırlar. Soruşturma süresi, soruşturmanın başladığı tarihten itibaren 12 ayı geçemez. Soruşturma yürütmeye yetkili organ Avrasya Ekonomi Komisyonu İç Pazarın Korunması Dairesi'dir.

Özel bir koruyucu, anti-damping ve telafi edici önlem getirme kararı, Avrasya Ekonomik Komisyonu İç Pazarın Korunması Dairesi tarafından ortaya koyulan önerilere dayanarak Avrasya Ekonomik Komisyonu Kurulu tarafından alınır.

Soruşturma sürecinde aşağıdaki bulgular tespit edilirse, bir ürüne anti-damping önlemi uygulanabilir:

- Mallar AEB ülkelerine dampingli fiyatlarla tedarik edilmişse,
- Birlik içindeki ekonomik sektörün maddi zarara uğraması veya bu zarara yol açma tehdidinin bulunması.

Protokole göre damping, bir ürünün AEB'e üçüncü ülkelerden benzer bir ürünün bu üçüncü ülkenin iç pazarında satıldığı fiyatlardan daha düşük fiyatlarla ithal edilmesi durumu olarak anlaşılmaktadır.

Soruşturma sonuçlarına dayanarak, Birliğin ortak gümrük bölgesine mal ithalatının ciddi zarara neden olacak şekilde artan miktarlarda ve koşullarda gerçekleştirildiği tespit edildiğinde, istisnai durumlarda özel koruyucu önlemler alınır. Özel vergiler, ithalat kotaları veya özel kotalar şeklinde özel koruma önlemleri uygulanabilir.

EAEU'da iç pazarı korumaya yönelik mevcut önlemler aşağıdaki linkten temin edilebilir:

<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/podm/investigations/Measures.aspx>

Yürürlükte olan soruşturmalar hakkında bilgiler ise

<http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/podm/investigations/default.aspx>

linkinden temin edilebilir.

Şifreleme ekipmanı, askeri teçhizat, toksik ve zehirli maddelerden korunmaya yönelik teçhizat, nükleer materyal ve teknolojiler, çifte kullanıma tabi mallar, değerli metaller, değerli doğal taşlar, narkotik ilaçlar, psikoterapik maddeler, zehirler, tehlikeli atıklar, ilaçlar, alkol ve alkol ürünleri, resmi ve sivil kullanıma yönelik silahlar ve tütün ithali izne tabi olup, uygulanmakta olan yeknesak lisans sistemi DTÖ kuralları ile uyumludur. Söz konusu ortak mallar listesini

([http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/nontariff/Pages/ediny\\_perechen\\_3\\_0.aspx](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/catr/nontariff/Pages/ediny_perechen_3_0.aspx)) linkinden temin etmek mümkündür. İthalat izni Kırgız Cumhuriyeti Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilir.

Yasa dışı uyuyturucu maddeler ile pornografik materyalin dış ticareti yasaktır. Kırgız Cumhuriyeti'ne ithalatta referans fiyat uygulaması da bazı durumlarda ithalata engel olan faktör olarak kabul edilebilir.

Kırgızistan tarafından dış ticarete uygulanmakta olan teknik engeller hakkında bilgiye, Ticaret Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan [www.teknikengel.gov.tr](http://www.teknikengel.gov.tr) internet sitesinden erişilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller web sitesi, kullanıcıların teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede, söz konusu siteden ülkeler itibariyle ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ülkelerin mevzuat ve uygulamaları hakkında Bakanlığımızdan bilgi talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Söz konusu siteye ücretsiz olarak üye olunabilmektedir. Sitenin üyelerine ilgilendikleri ülke ve ürün gruplarına ilişkin düzenlemeler günlük olarak e-posta ile gönderilmektedir.

## 2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

### A) Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Kırgız Cumhuriyeti fikri mülkiyet hakları korumasının hukuki esaslarını, Kırgız Cumhuriyeti mevzuatları ve Kırgızistan'ın üye olduğu uluslararası anlaşmalar oluşturmaktadır. Fikri mülkiyet alanında esas mevzuatlar: K.C. Medeni Kanun'u, K.C. Patent Kanunu, Ticari İşaret, Hizmet İşareti ve Malın Menşei Yerin Adı Hakkında K.C. Kanunu, Telif Hakkı hakkında K.C. Kanunu ve diğer mevzuatlardır.

Kırgızistan fikri mülkiyet alanında birçok uluslararası anlaşmanın üyesidir. Onlardan en önemlisi: Paris Sınai Mülkiyetin Korunması Sözleşmesi, Edebi ve Sanatsal Eserlerin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi, Patent İşbirliği Antlaşması, Uluslararası Marka Tescilleri ile İlgili Madrid Anlaşması. Ayrıca 1998 yılında Kırgızistan DTÖ üyesi olmuştur. Ülkenin fikri mülkiyete ilişkin mevzuatları DTÖ Kapsamında Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri Anlaşması gereğince talepler dikkatte alınarak hazırlanmıştır.

Kırgız Cumhuriyeti Telif Hakkı ve İlgili Haklar Kanunu gereğince, Kırgızpatent fikri mülkiyet ve telif hakları alanında düzenleme organdır.

Telif hakları yönetim işlemleri Kırgızpatent Telif Hakları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Söz konusu Genel Müdürlüğün esas görevleri:

- Kırgız Cumhuriyeti'nin sözleşmeleri ve mevzuatı ile tanınan yetkiler temelinde yazarların, hak sahiplerinin, ilgili hak sahiplerinin mülkiyet haklarının toplu olarak yönetilmesi;
- Bilim, edebiyat ve sanat alanında yaratıcılığının geliştirilmesi için yetkisi dahilinde yasal koşulların yaratılmasının teşvik edilmesi;
- Optik medya ve yazılım, ses, video ürünlerinin telif hakkı ve ilgili hakları içeren çalışmaları sırasında sahtecilik belirtilerinin belirlenmesi;
- Lisanslı ürünler için pazarın gelişiminin desteklenmesi;
- Telif hakkı ve ilgili hakların yasal olarak korunmasına ilişkin konularda kolluk kuvvetleri ve adli makamlarla etkileşim;
- Yaratıcı birliklerin, kurumların ve kuruluşların temsilcilerinin, telif hakları ve ilgili hakların korunması için faaliyetlere katılmalarının, faaliyetlerinin doğası gereği, yazarlar, ilgili hakların sahipleri arasında açıklayıcı çalışmalar yürütülmesi çağrısında bulunulması;
- Kırgızistan'da (bölgelere göre) telif hakkı ve ilgili hakların tescili konusunda tüzel kişilere ve kişilere danışmanlık hizmetleri verilmesi;
- Kırgız Cumhuriyeti'nin telif hakkı ve ilgili haklar alanındaki mevzuatının temellerini düzenlemek ve yürütmek;
- Telif hakkı ve ilgili haklar alanındaki mevzuatın iyileştirilmesi;
- Kırgız Cumhuriyeti mevzuatına uygun olarak başka görevlerin uygulanması.
- Kırgızpatent'te kayıtlı telif hakları şunları içerir:
  - Edebi eserler (edebi, sanatsal, bilimsel, eğitsel, gazetecilik, vb.);
  - Dramatik ve senaryo çalışmaları;
  - Metinli veya metinsiz müzik eserleri;
  - Müzik ve dramatik eserler;

- Koreografik eserler ve pandomim;
- Görsel-işitsel eserler (sinema, televizyon ve video, slayt filmleri ve diğer sinema, televizyon ve video), radyo çalışmaları;
- Resim, heykel, grafik, tasarım ve diğer güzel sanat eserleri;
- Dekoratif, uygulamalı ve scenografik sanat eserleri;
- Mimari, kentsel planlama ve peyzaj sanat çalışmaları;
- Fotoğrafik çalışmalar ve fotoğrafçılığa benzer şekilde elde edilen eserler;
- Coğrafya, topoğrafya ve diğer bilimlerle ilgili coğrafi, jeolojik ve diğer haritalar, planlar, eskizler ve eserler;
- Uygulama programları ve işletim sistemleri dahil her türlü elektronik bilgisayar (bilgisayar) programları. (Bilgisayar programlarını kaydetme prosedürü ayrı kurallarda verilmiştir).

Ticari marka ve hizmet markası, bir tüzel kişiliğin veya bireyin mal ve hizmetlerini sırasıyla diğer tüzel veya gerçek kişinin benzer mal ve hizmetlerinden ayırabilen işaretlerdir.

Kırgız Cumhuriyeti'nde sözlü, grafik, büyük ve diğer isimler veya bunların kombinasyonları ticari marka olarak kaydedilebilir. Sözlü ifadeler kelimeleri, sözlü karakterli harf kombinasyonlarını, ifadeleri, cümleleri, dilin diğer birimlerini ve bunların kombinasyonlarını içerir. Grafik gösterimleri, canlıların, nesnelere, doğal ve diğer nesnelere görüntülerini, herhangi bir şeklin figürlerini, çizgilerin, noktaların, bir düzlemdeki figürlerin kompozisyonunu içerir. Kombine gösterimler farklı bir doğa, grafik, sözel, hacimli vb. hacimsel tanımlar, üç boyutlu nesnelere, şekilleri ve çizgi, şekil kombinasyonlarını içerir.

Ticari marka, tüzel kişilik adına ve girişimci faaliyette bulunan bir kişi adına tescil edilebilir. Bir ticari markanın sahibi, münhasıran ticari markayı kullanma ve atma hakkının yanı sıra, başkaları tarafından kullanılmasını da yasaklar. Bir ticari marka sahibinin hakkının ihlali, bu marka tarafından belirtilen bir ticari markanın veya ürünün veya bu markaya göre karışıklığa göre benzer bir atamanın, yetkisiz üretim, kullanım, ithalat, satış, satış ve diğer ekonomik dolaşım veya depolamaya girişidir. Türdeş ürünler, bir ticari markaya ilişkin münhasır hak, bir ticari markanın Kırgız Cumhuriyeti Devlet Markaları Siciline, Kırgızpatent tarafından yayınlanan resmi bültende yayımlandığı tarihten itibaren bilgi yayınlanmasından kaynaklanmaktadır.

Ticari markaların tescil başvurusu, Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti (Kırgızpatent) Hükümeti uyarınca Fikri Mülkiyet ve İnovasyon Devlet Servisi tarafından aşağıdaki adreste kabul edilmektedir: Moskova sok. 62, Bişkek

Başvurmak için bir başvuru formunu doldurulması (formun aslını) ve ücretinin ödenmesi gerekir.

Başvurunun incelenmesi Kırgızpatent tarafından yapılır ve iddia edilen ismin ön incelemesini ve incelenmesini içerir.

Karar verilmeden önceki inceleme sırasında başvuru sahibinin başvuru belgelerini tamamlama, açıklama veya düzeltme hakkı vardır.

Ek materyaller, başvuru tarihinde başvuruda yer almayan malların belirtilerini içeriyorsa veya beyan edilen tanımı önemli ölçüde değiştiriyorsa, değerlendirmeye alınmayacaktır.

Bir başvuru, başvuru talebi üzerine, değerlendirmesinin herhangi bir aşamasında ancak Devlet Tesciline ticari marka tescil tarihinden daha geç olmamak üzere geri çekilebilir.

Talep edilen atamanın incelenmesi, başvurunun yapıldığı tarihten itibaren on iki ay içinde ön inceleme tamamlandıktan sonra yapılır.

İncelemenin sonuçlarına dayanarak, bir ticari markayı kaydetme veya kaydetmeyi reddetme kararı verilir.

Ticari markanın tesciline ilişkin karara dayanarak, belirlenen ücretin ödenmesine ilişkin belgenin alındığı tarihten itibaren bir ay içinde ticari marka Devlet Siciline tescil edilir.

Bir ticari markanın tesciline ilişkin ve sicile girilen bilgiler, Kırgızpatent tarafından ticari markanın Devlet Siciline tescil tarihinden itibaren veya ticari markanın Devlet Siciline tescilinde değişiklik tarihinden itibaren üç ay içinde resmi bültende yayımlanır.

Bir ticari marka için sertifika verilmesi, Kırgızpatent tarafından ticari markanın resmi bültende yayımlandığı tarihten üç ay sonra yapılır.

Bir ticari markanın tescili, Kırgızpatent'e başvurunun yapıldığı tarihten itibaren 10 yıl geçerlidir.

### Sanayi Mülkiyet Hakkı

Sınai mülkiyetin yasal korunması (icatlar, faydalı modeller, endüstriyel tasarımlar, şirket isimleri, ticari markalar, hizmet markaları ve menşei unvanları) kayıt esasına göre sağlanır. İcat, faydalı model ve endüstriyel tasarım hakkı, belge sahibinin bu sınai mülkiyet nesnelere yönelik önceliğini, yazarlığını ve münhasır hakkını belgeleyen bir patent ile korunmaktadır.

Endüstriyel tasarım altında, ürünün dekoratif, tasarım veya estetik yönüne (tasarım) atıfta bulunur. Ürünler, endüstriyel veya el sanatları üretiminin en çeşitli öğeleri olarak anlaşılmaktadır. Teknik ekipman ve araçlar, kumaş ve giysi modelleri, takı ve oyuncaklar, ambalaj ve mobilya, tabaklar ve gıda ürünleri, grafik semboller ve tipografik font örnekleri. Endüstriyel tasarımların uluslararası sınıflandırması 6.600'den fazla ürün içermektedir.

Endüstriyel bir tasarım başvurusu, başvuru sahibi tarafından doğrudan Kırgızpatent'e veya bir patent vekili aracılığıyla yapılabilir. Başvuru dili Kırgız veya Rusçadır. Temel özelliklerin listesi ve yazılımın adı her iki dilde de sunulmalıdır.

Kırgız Cumhuriyeti Patent Kanunu uyarınca, bir icadın patentleme sürecinde yasal olarak önemli işlemlerin yapılması için patent ücretleri ödenmektedir.

Ücretlerin emri, büyüklüğü ve ödeme şartları "Patent İcatları, Faydalı Modeller, Sanayi Tasarımlar, Seçim Başarıları, Ticari Markaların Tescili, Hizmet Markaları, Menşe Başvuruları,

Menş e Başvurularını Kullanma Hakkı ve Patent Vekillerinin Tescili” 12 Haziran 1998 tarih ve 346 sayılı Kırgız Cumhuriyeti Hükümet Kararnamesi tarafından belirlenmiştir.

Başvurunun yapıldığı tarihten itibaren iki ay içinde yapılan resmi inceleme sürecinde, başvuru belgeleri kontrol edilir, yürütmelerinin doğruluğu, belirtilen yazılım çözümünün uygunluğu, başvurunun önceliği belirlenir. Başvuru, resmi bir inceleme talebini karşılıyorsa, başvurunun kabul edildiğine dair yazı başvuru sahibine gönderilir.

Resmi muayenenin olumlu bir şekilde karara bağlanması durumunda, başvuru, patent verilebilirlik kriterlerine uygunluk açısından incelenir.

Başvurunun incelenmesi, başvuru sahibi veya üçüncü şahıslar tarafından sunulduğu tarihten itibaren 12 ay içinde yapılır. Olumlu bir sonuç alınması durumunda, Kırgız Cumhuriyeti patentinin verilmesine karar verecektir. Sanayi tasarımı için başvuru sahibinin sorumluluğunda olan patent, yürürlükteki bakıma tabi olarak 15 yıl geçerlidir.

Patent geçerliliğini başvuru sahibinin sorumluluğu altında tutabilmek için, yıllık olarak ücret ödemek ve ödeme başlığı altında koruma başlığı ve nesnenin sayısını belirten belgelerin Kırgızistan kopyalarını temin etmek gerekir.

Fikri ve sanayi mülkiyet haklarının korunması alanında Kırgızistan’da yapılan uygulamalara ilişkin bilgiler detaylı bir şekilde Rusça, Kırgızca ve İngilizce dillerinde Kırgızpatent kurumunun <http://patent.kg/en/trademarks-and-service-marks/> web adresinden temin edilebilmektedir.

## **B) Dağıtım Kanalları**

Bağımsızlık sonrasında Sovyetler döneminde kurulmuş bulunan dağıtım ağları tamamen çökmüş olup, özel sektör bu alandaki boşluğu esas itibarıyla gayri resmi ve küçük ölçeklerdeki girişimlerle doldurmaya çalışmaktadır. Türkiye’den ihraç edilen mallar yine çeşitli dağıtım kanalları aracılığıyla piyasaya ulaşmaktadır.

Kırgız istatistik bilgilerine bakarsak 2021 yılında toptan ve perakende ticaret alanında 125.682 kayıtlı kurum faaliyet göstermektedir. Bunlardan %82’si Bişkek’te çalışmaktadır. 2021 yılında toptan ve perakende ticaret hacmi 6,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla kıyasla %10,5 oranında artmıştır. Fiyat duyarlılığı nedeniyle farklı kalite ve fiyat uygulaması pazarda başarı için gereklidir.

Malların dağıtımında önemli kanallardan biri açık halk pazarlarıdır. Ülkede genel olarak 400’den fazla küçük ve büyük Halk Pazarı faaliyet göstermektedir.

Orta Asya bölgesinin en büyük pazarı olan Dordoy Pazar, başkent Bişkek’in merkezine 5-6 km’lik mesafede yer almaktadır. 6-7 bin konteynerden oluşan devasa büyüklükteki bu pazar, yerli satıcı ve alıcıların yanı sıra, Çin, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Rusya gibi çevre ülkelerden gelen satıcı ve tüketicileri de bir araya getirmektedir. Çevre ülkelerden gelen tüccarlar, bu pazarın toptan satış yapılan depolarından büyük miktarlarda mal satın almakta ve bu malları kendi ülkelerinde pazarlamaktadırlar. Bu nedenle pazar, lojistik açıdan da önemli bir merkez olarak kabul edilmektedir.

Diğer taraftan ülkenin güneyinde, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'a önemli bir dağıtım noktası olarak bilinen Kara Suu pazarı yer almaktadır. Anılan pazarlarda, hazır giyim odaklı olmakla birlikte, ev tekstili, ayakkabı, oyuncak, ev gereçleri, elektronik ev eşyaları, beyaz eşya, oyuncak, otomobil yedek parçaları, kumaş ve aksesuarlar vb. mallar toptan ve perakende pazarlanmaktadır.

Gıda ürünleri pazarlanan açık pazarların en büyükleri Bişkek şehrinde Oş, Alamedin ve Orta Say pazarlarıdır. Ayrıca gıda ürünleri, meyve ve sebze toptan pazarı olarak bilinen Sarı Özün, Dordoy Motors ve Dıykan pazarları faaliyet göstermektedir.

Yaklaşık 15 sene önce toptan ve perakende ticaretin %80'ini bu tür Halk Pazarları oluşturmaktaydı. 2015 senelerinde ticaret merkezleri ve kapalı ticaret alanlarında ticaret ile halk pazarındaki ticaret payı hemen eşitlenmiştir. Bunun temel sebebi perakende satış marketlerinin artması ve halka daha iyi hizmet sunmaları açısından perakende ticarete marketlere tercih verme artmaktadır.

Kırgızistan pazarı geleneksel olarak küçük çaplı satış yerlerinden oluşmakla birlikte tüketicinin yoğunlaştığı büyük şehirlerde (Bişkek ve Oş) Bişkek Park, Asya Mall, ZUM, GUM Çınar, Dordoi Plaza gibi büyük alışveriş merkezleri faaliyet göstermektedir. Gıda ve gıda dışı ürünlerin satışları ayrıca Frunze, Globus, Narodniy, Alma, Kampa gibi zincir süpermarketler hizmet sunmaktadır. Perakende sektörü çok hızla gelişmekte etkinliği ve yaygınlığını artırmaktadır. Petrol ve petrol ürünleri ticaretinde Gazpom, Bişkek Petroleum, Rosneft gibi zincir istasyonları, ilaç ve tıbbi malzemeler sektöründe Farmamir, Neman, Bimed Pharm gibi eczaneler zinciri öne çıkmaktadır.

Herhangi bir malın Kırgızistan pazarına girebilmesi için alıcının kayıtlı resmi bir firması olmasına önem verilmelidir. Yabancı malların ithalatını ve dağıtımını güvenilir bir dağıtıcı ya da alıcı bulmak önemlidir. Dağıtım şirketleri ile anlaşma yapılırken dikkatli olunması gerekmekte ve anlaşmada belirtilmeyen noktaların Kırgızistan Ticaret hukukuna göre yorumlanacağı unutulmamalıdır. Böyle durumlarda problem yaşamamak için yerli bir hukuk danışmanına ihtiyaç duyulabilecektir. Farklı malların tek bir dağıtıcısı da olabilmektedir. Türkiye, Rusya veya İngiltere menşeli malların tek bir dağıtıcısı olabilmektedir. Pazar fiyata duyarlı olduğu için yerli dağıtıcı ile çalışmak ve promosyon faaliyetlerine önem vermek gerekmektedir. Ayrıca dağıtıcı ile detaylı bir sözleşme yapmak önem arz etmektedir.

Franchising, bayilik veya doğrudan pazarlama Kırgız Cumhuriyeti'nde gelişmektedir. Özellikle yeni pazarları araştıran genç bir nüfus katmanı artmaktadır. Şirketlerimiz güvenilir işadamlarına bayilik verebilmektedir. Özellikle markalı ürünlerin üreticileri doğrudan Kırgızistan'da şirket veya temsilcilik açarak mağaza veya ofis açıp pazara girmeleri de etkin olmaktadır. Kırgızistan'da iş merkezleri de gelişmektedir. Özellikle Bişkek'te rahatlıkla ofis ayarlayabileceğiniz yerler mevcuttur. Birçok otel de ofis olarak kullanılabilir ve toplantı ve tanıtım yapılabilecek imkanlar sunmaktadır.

### Kırgızistan'da Elektronik Ticaret

Halihazırda, Dünya Bankası finansman desteği ile Kırgızistan'da Digital CASA Projesi gerçekleştirilmektedir. Projenin toplam tutarı 50 milyon dolar olup, bu tutarın yarısı hibe

olarak verilmektedir. Söz konusu projenin amacı: Kırgızistan'ın her ilinin hızlı internete erişiminin sağlanması, bunun için teknik altyapının hazırlanması, e-devlet projesinin hayata geçirilmesi, e-kamu hizmetlerinin geliştirilmesi ve elektronik ticari-ekonomik sektöre elverişli şartların oluşturulmasıdır. Projenin sonucunda, Kırgız halkının %60'ının hızlı internete erişimi sağlanacaktır. Söz konusu projenin başarılı gerçekleşmesi elektronik ticaretin de gelişmesine önemli rol oynayacaktır.

Kırgızistan dünya elektronik ticareti geliştirme sıralamasına göre dünyada 152 ülke arasında 111. sırada yer almakta olup, elektronik ticareti geliştirmeye yönelik birçok çalışmaların yapılması gerekmektedir. Öncelikle ucuz ve kolay internete erişiminin sağlanması, uygun ödeme sisteminin geliştirilmesi, uluslararası ve ülke içi lojistiğin otomasyonu, girişimcileri, işadamları ve yerel halkı elektronik ticaret konusunda bilgilendirmek, bilişim teknolojiler konusunda eğitim vermek, personel eğitimi, elektronik ticaret hakkında mevzuat altyapısının oluşturulması, ucuz finansman kaynağının sağlanması gerekmektedir.

Kırgızistan'da bankalar ve iletişim operatörleri kart ürünleri ve elektronik ortamda ödemeleri yapmak üzere mobil cüzdan hizmeti sunmaktadır. Ancak bu hizmetin kullanım oranı halen düşük kalmaktadır. Özellikle, halkın nakit dışı ödeme sistemine geçmesi için K.C. Milli Bankası tarafından teşvik edici kararlar alınmıştır (satış vergisi muafiyeti, "0" oranda komisyon uygulamaları gibi).

Mevzuat altyapısı: Halihazırda Kırgızistan'da e-ticaret için özel mevzuat altyapısı bulunmamakta olup, genel olarak e-ticaret sektörü K.C. Anayasası, Tüketici Hakları Koruma, Reklam, E-İmza, E-Yönetim, Ödeme Sistemleri, Fikri Mülkiyet Hakkı Kanunları ile düzenlenmektedir. Ancak mevcut mevzuat altyapısının e-ticareti geliştirmeye yeterli olmadığı nedeniyle, e-ticaret mevzuat şartları, e-ticaret yapan tarafların hak ve sorumlulukları, e-belge kullanımı ile işlemlerin gerçekleştirme düzeninin belirlenmesi amacıyla K.C. Ekonomi Bakanlığı "E-Ticaret" Hakkında Kanun Taslağını hazırlamış ve K.C. Parlamentosu değerlendirilmesine sunulmuştur.

Yapılan incelemeler sonucunda, Kırgız alıcıları Aliexpress, Amazon, 6PM, Asos, iHerb internet platformlarından alımlar yaptığı, Aliexpress İnternet Platformunda aracı olarak faaliyet gösteren kurumun verilerine göre Kırgızistan'dan yapılan alımların ortalama fişi 9 ABD doları olduğu öğrenilmiştir.

Kırgızistan'da e-ticaret alanında B2B platformunun hiç gelişmediği, genellikle B2C satış işlemleri yapıldığı, Kırgız alıcılarının Türkiye'den e-ticaret aracılığıyla mal tedarikine çok ilgi gösterildiği, tercih edilen ürünlerin Türkiye'den tedariki için aracı şirket veya bireysel girişimci tarafından oluşturulan Instagram mağazalarına başvurulduğu, Türkiye'nin e-mağazalarından doğrudan sipariş yapılması mümkün olmadığı, bunun esas sebebi yurtdışı kargo hizmetinin olmadığından kaynaklandığı görülmüştür.

Diğer taraftan, Söz konusu ürünlerin Kırgızistan'da pazarlanabileceği mevcut internet platformları: svetofor.kg ve Instagram mağazalarıdır.

Svetofor.kg: Svetofor web sitesinin incelenmesinden görüleceği üzere, söz konusu siteye günde en az 15.000 kişi ziyaret ettiği, web sitenin sosyal medya bağlantılarında 200.000'den



fazla kayıtlısı bulunduğu, bunlardan %90'ı 16 yaşından büyük olup aktif alıcı oldukları, Google, Youtube, Facebook, Instagram ve svetofor.kg web sitesi aracılığıyla ziyaret edenlerin sayısı aylık 1,5 milyon kişiden fazla olduğu görülmektedir.

Web sitenin yöneticileri, telefon aramalarının kabulü ve danışmanlık hizmeti, siparişleri işleme, satışlarda resmi işlemler, ülkenin her bölgesine kargo hizmeti, müşterileri arama ve kalite kontrol sistemi, tanıtım hizmeti sunmaktadır.

İhracatçılar svetofor.kg platformuna <https://svetofor.info/prodavaj-na-svetofor-stan-nashim-partnerom.html> link üzerinden mesaj göndererek bağlantı kurabilirler. Ayrıca işbirliği ve detaylı bilgiler için +996 707 938 828 numarası veya mp@svetofor.info e-posta adresine yazarak temin edilebilir.

Instagram: Genellikle girişimcilerin e-ticarete geçmek için ilk adım instagram mağazasını açmaktır. Ancak instagram aracılığıyla yapılan satışlar e-ticaret olarak sayılamaz. Siparişlerin ve ödemelerin online üzerinde yapılmadığı için tüketici haklarının korunması mümkün değildir. Instagram aracılığıyla yapılan satışlar hiçbir yerde kayda geçmemekte, ödeme yapılmakta ancak malın tesliminin garantisi yoktur. Ancak uzmanlara göre, instagram mağazaları adım adım online ödeme ve uygun kargo hizmeti sunabilecek internet mağaza platformuna geçecekleri beklenmektedir.

Şubat 2020 ayı verilerine göre Kırgızistan'da instagram kullanıcılar 2 milyonu aşmıştır. Bunlardan %90'ı 16-65 yaş arası olup, %51,5'i erkek, %48,5'i kadınlardır. Reklam ve tanıtım amacıyla sıkça ziyaret edilen instagram sayfaları mevcuttur. Popüler insanların instagram siteleri aracılığıyla reklam ve tanıtım yapması yaygındır. Örneğin: Hyundai Motors'un Kırgızistan Temsilciliği 1.000.000'dan fazla kayıtlısı olan popüler instagram blogeri Meerim Tölepbergen ile işbirliği yapmaktadır. Ancak, instagram'da ihracata yönelik kurumsal bir sayfaya rastlanmamış olup, kısa dönemde ancak Türk malların tanıtımı amacıyla kullanılabilceği değerlendirilmektedir.

Wildberries.kg: 2021 Nisan ayında Kırgızistan E-Ticaret Birliği ile BDT ülkelerinde en büyük e-ticaret platformu Wildberries ile işbirliği anlaşması yapılmıştır. Söz konusu platformda yaklaşık 40 milyon kullanıcı ve 90 binden fazla satıcı kayıtlı olduğu açıklanmıştır. Wildberries Eğitim Merkezi Kırgızistan'ın çeşitli bölgelerinde eğitim vermektedir. Ayrıca, Kırgız Postası Şirketi yerel malların kargosu ve işaretleme işlemlerini yapmaktadır. Kırgız Postası ve Rusya Postası Wildberies şirketi ile birlikte kullanıcıların erişimlerinin kolaylaştırılması bağlamında ortak çalışmalar yapmaktadır.

Amazon: 2021 yılında Amerikan e-pazarı "Amazon", Kırgızistan'dan mal üreticilerinin doğrudan web sitesine kayıt olmalarına izin vermiştir. Amazon şirketinin Kırgızistan'da herhangi bir temsilciliği bulunmamaktadır. Ancak, bazı Kırgız girişimcilerin Amazon üzerinden ticaret yaptıkları bilinmektedir.

Globalization Office of Alibaba: 2021 yılında Kırgız Cumhuriyeti Ekonomi ve Ticaret Bakanı Daniyar Amangeldiev Globalization Office of Alibaba temsilcileri ile görüşme yapmıştır. Görüşme sonucunda, Alibaba platformunda e-ticaret özelliklerine ilişkin Kırgız girişimcilerine

eğitim verilmesi hususunda mutabık kalmışlardır. Ayrıca Bakan Daniyar Amangeldiev Alibaba'ya Kırgızistan'da dağıtım merkezini kurulması önerilmiştir.

Sonuç olarak, önümüzdeki dönemde Türkiye'den Kırgızistan'a ihracatın arttırılmasında e-ticaretin önemli rol oynayacağı, Kırgızistan'da e-ticaretin gelişmesi başlangıç aşamasında olduğu, Türk e-ticaret mağazaları hızlı bir şekilde önemli pazar payını alabilecekleri, Türkiye'de elektronik ticaret alanında faaliyet gösteren web sitelerin Kırgızistan veya Orta Asya uzantılarının oluşturulması, yurt dışı kargo hizmetinin oluşturulması, müşterilerin Kırgızistan'dan ödeme yapabilmeleri için uygun ödeme şeklinin belirlenmesi, e-ticarette yerel halkın dil tercihinine de dikkat edilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Kırgızistan'a Türkiye'den e-ihracat aracılığıyla ihraç edilebilecek potansiyel arz eden ürünler: ayakkabı, hazır giyim ve aksesuarları, ev tekstili, elektronik eşya, kişisel bakım ürünleri, çantalar, inşaat malzemeleri, tohum, tarım alet ve makineleri, fidan ve gübredir.

### **C) Tüketici Tercihleri**

Kırgızistan, her ne kadar nüfus ve satın alma gücü bakımından BDT ülkeleri içerisindeki en küçük pazarlardan biri olarak kabul edilse de son yıllarda büyümeye başlayan bir pazar olarak dikkat çekmektedir. Özellikle son yıllarda giyim konusunda tüketim alışkanlıklarındaki artışın miktarı, ülkeye, Çin, Türkiye, Rusya, Avrupa Ülkeleri ve diğer ülkelerden gelen ithal giyim eşyalarının hacmini genişletmiştir. Bunun yanı sıra, giyim konusunda ülkedeki en büyük ticari merkez olan Dordoy Pazarın yanı sıra, başkent Bişkek'in merkezinde de çok sayıda alışveriş merkezi ve giyim eşyaları satan butikler bulunmaktadır. Ayrıca şehir içerisinde yayılan irili ufaklı pazarlarda, giyim eşyası satan çok sayıda küçük dükkan faaliyet göstermektedir. Giyim eşyaları pazarlayan satıcı sayısının artması, şık giyinmeye özen gösteren Bişkek'teki tüketicilerin, alışveriş merkezi seçimi konusunda geniş alternatiflere sahip olmalarını ve satış rekabetini de beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan, birbirleri ile yoğun bir rekabet içerisinde olan bu satış noktalarının, rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlayacak pazarlama stratejilerini geliştirmelerinde, hizmet sundukları tüketici kitlesinin davranışlarını en iyi şekilde kavramalarının önemi büyüktür.

2015 yılına kadar halkın büyük bölümü temel ihtiyaçlara harcama yapmak ve ürünün fiyatların ucuzluğuna bakması daha yaygındı. Ancak halkın gelir düzeyi arttıkça artık alıcı ürünlerin kalitesi ve AVM veya kapalı marketlerde alışveriş yapma ön plana çıkmaktadır.

Harcanabilir gelir artışı paralelinde değişmekte olan tüketici tercihlerinde; daha yüksek standartlarda alışveriş ortamı sunan, sağlık ve hijyenik açılardan denetlenen ürünlere raflarında yer veren süpermarketler ve hipermarketlerden, haftalık alışverişler yaparak, mümkün olan en kısa sürede tüm ihtiyaçları karşılamak yönünde eğilim gözlenmektedir.

Ancak ekmek veya süt gibi günlük satın alınan gıda maddeleri hala geleneksel bakkallardan, et ve meyve sebze ise açık hava pazarlarından temin edilmektedir.

Kırgız tüketicileri giyim, araç, mobil cihaz veya gittikleri restoranları prestij unsuru olarak görmektedir, ancak bazı durumlarda bütün harcamalar tüketicilerin bütçesinden aşmaktadır.

Marka bilincinin Kırgızistan'ın yurtdışında eğitim almış veya çalışmış vatandaşlar aracılığıyla hızla gelişmekte olduğu gözlemlenmektedir.

Kırgızistan'da tüketici tercihlerinde bölgesel farklılıklar da bulunabilmektedir. Örneğin kırsal bölgedeki tüketicilerin ürün alırken tercihi fiyata dayalı olurken, Bişkek'teki tüketiciler açısından marka prestiji ile birlikte fayda maliyet analizi yapan tüketici bilinci yüksek alıcıların da yaygın olduğu görülmektedir.

Özellikle elektronik ürünlerde ve beyaz eşyada satın alacakları ürünlerin fiyatlarını internetten araştırmakta, ürünlerle ilgili forumları ve şikâyetleri takip etmektedirler. Kırgızistan'da tüketiciler yeniliklere karşı açıktır. Bu kapsamda, pazarın gelişime açık olması ve tüketicilerin yeni ürünlere açık fikirli olarak yaklaşmaları tanıtım faaliyetlerinin önemini arttırmaktadır.

Genel anlamda, Kırgız pazarının reklam duyarlılığı yüksek olarak değerlendirilmektedir. Tanıtımda en etkin araç televizyon ve sosyal medya araçlarıdır.

Kırgızistan'da gıda alanında tüketici tercihleri ülkemizden farklılık arz edebilmektedir. Bu alanda en belirgin örnek ülkemizde özellikle kahvaltılarda yoğun biçimde tüketilmekte olan peynir ve zeytinin Kırgızistan'da yeterince tanınmıyor olmasıdır. Diğer taraftan, ülkede peynir kültürünün gelişmekte olduğu, zeytinin ise genellikle salatalarda cüzi miktarda çeşni olarak kullanılmaktadır.

Tüketicilerin Türk zeytinlerini, zeytin yağını, çay, kahve, çikolata, şekerleme vb. gıda ürünlerini tanımaları amacıyla marketlerde açılacak ufak tadım stantlarının açılması, günlük mutfakta kullanımın avantajları gibi faydalı tanıtımların yapılması alıcılar için büyük fark yaratacağı düşünülmektedir. Çünkü, Türk malının fiyat ve kalite açısından Avrupa ürünlerine göre en uygun olduğu imajı halk arasında yaygın olarak bilinmektedir.

#### **D) Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler**

Yerel bir işadama ile işbirliği yapılması önemlidir. Uzun mesafede iletişim kurmaktansa karşılıklı iş görüşmelerin yapılması daha etkili olmaktadır. Bu açıdan alım heyetleri, ticaret heyetleri programlarının düzenlenmesi ve sektörel olarak karşılıklı ziyaretlerin yapılmasının faydalı olduğu değerlendirilmektedir. Katalog üzerinden veya elektronik ticaret yolu üzerinden satış yeni gelişmektedir. Doğrudan pazarlama yöntemi olarak yüz yüze satış yöntemi kullanılmaktadır.

Mağazacılık alanında mağazanın konumu, vitrinin çekiciliği önemlidir. Genellikle AVM'de yer alan mağazalar için belli bir müşteri kitlesi oluşmakta, ancak dışarıda açılmış bir mağazanın halkın yoğun geçtiği bir bölgede yer almaması satışı etkileyen temel faktör olmaktadır. Ancak özel bir hizmet, özel marka veya mal satışında konum önemli değildir. Örneğin lokantacılıkta özel bir tasarım ve hizmet sunumu yapan dağın tepesinde yer alan restoranlara da müşterilerin gittiği görülmektedir.

Giyim mağazası, gıda mağazası olsun satış elemanların geliştirilmesi ve iyi satış teknikleri uygulamaları konusunda eğitilmesi çok önemlidir. Daha 5 sene önce Kırgızistan'da satış

elemanlarının satış seviyesi çok düşük iken halihazırda bu konuya girişimciler çok önem vermektedir.

Tanıtım ve promosyon faaliyetleri önemlidir. Çünkü Kırgız tüketicileri reklam ve ürün tanıtımına önem vermektedir. Tanıtımda ürün çeşidine göre, televizyon, kişisel tanıtım, radyo, billboardlar, katalog ve broşürler de etkili olmaktadır. Son zamanlarda sosyal medya tanıtımının da çok hızlı gelişmekte olduğu gözlemlenmektedir. Ancak ürünü deneme fırsatı olmayan durumlarda elektronik satış etkin değildir. Bu durumda sosyal medyada tanıtımı yapılan malın satışı yapılan mağazanın mutlaka Kırgızistan'da bulunması önemlidir.

## E) Kamu İhaleleri

Kamu ihalelerinin yürütüldüğü ve duyurulduğu İhale Ajansının internet sitesine <http://zakupki.gov.kg/> adresinden erişim sağlanmaktadır. Üyelik bedeli olarak 1.800 som talep edilmektedir. Bahse konu internet sitesi Kırgızca, Rusça ve İngilizce olarak hizmet vermekle birlikte kamu ihale belgeleri genelde Rusça olarak yayınlanmaktadır.

Ülkenin ihale mevzuatında kamu alım usulleri tek aşamalı; iki aşamalı; basitleştirilmiş; fiyatı düşürmek için; doğrudan sözleşme olarak bölünmektedir.

Diğer taraftan, anılan kamu ihalesi web sitesinde önemli altyapı ihaleleri veya büyük miktarda mal ve hizmet alımı ihaleleri her zaman yayımlanmamaktadır. Bu bağlamda, firmalarımızın ülkede ofis açmaları ve yerinde takip etmeleri ve kamu ve özel kurumlar nezdinde güçlü bağlantı kurmalarının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Ticari şirketlerin ihalelerine ilişkin veriler, çeşitli elektronik ticaret platformlarına yerleştirmektedir. <https://www.tenders.kg/>, <http://procurement.kg/>

Yol inşaatı ve taşımacılık konusunda yapılan ihaleleri <http://mtd.gov.kg/category/investitsionnye/> web adresinden takip etmek mümkündür.

Kırgızistan ihale sitelerinin diğer linkleri ise aşağıda sıralanmıştır:

Ulaştırma ve yol inşaatı ihaleleri: <http://piumotc.kg/>

Rus-Kırgız Kalkınma Fonu İhaleleri: <https://www.rkdf.org/>

Sağlık Bakanlığı İhaleleri: <http://zakupka.med.kg/>

Gazprom şirketinin 2022 yılı mal alımı ihaleleri: <https://kyrgyzstan.gazprom.ru/>

Kırgızistan'da Faaliyet gösteren uluslararası donör kurumların ihaleleri: <http://www.donors.kg/>

Kalkınma ve Yatırım Topluları Ajansı ihaleleri: <https://www.aris.kg/>

Dünya Bankası Proje İhaleleri: <https://projects.vsemirnyjbank.org/>

### 3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

#### A) Tarım ve Hayvancılık

Kırgızistan'da tarım sektörü ekonominin anahtar sektörlerinden biridir. Halihazırda tarım sektörünün ülke gayrisafi yurtiçi hasılasındaki payı %14,7 olup, anılan sektörde ülkenin toplam çalışabilir nüfusun %65'i faaliyet göstermektedir. 2021 yılında toplam tarımsal ürünlerin üretiminde %44,6 hayvancılık ürünleri, %53,1 bitkisel ürünler ve %0,1 orman ürünleri, %0,3 balık ürünleri ve %1,9 hizmet oluşturmuştur.

Tarım sektöründe 440.055 işyeri faaliyet göstermektedir. Bunlardan %99'u çiftlikler, %0,06'sı kooperatifler ve %0,09'u toplu çiftliklerdir. Bitkisel ürünlerin %75'i çiftlikler ve özel bahçelerde tarafından üretilmektedir.

2020 yılında ülkede ekilebilir arazinin toplamı 1,2 milyon hektar olup, ekilebilir arazinin %46,9'unda tahıl bitkileri, %5,1'inde baklagiller, %1,6'sında yağ bitkileri, %1,8'inde pamuk ve kalan arazide, tütün, şeker pancarı, patates, sebzeler, pirinç, karpuz ve yem üretilmektedir.

Kırgızistan'dan ihraç edilen tarımsal ürünlerde ilk sırada baklagiller yer almaktadır ve %60-80 oranında Türkiye'ye satılan kuru fasulye, Kırgızistan'ın en önemli tarımsal ihraç ürünüdür. Fasulyeden sonra taze patates de önemli ihracat ürünlerinden olup, genellikle komşu Kazakistan'a ihraç edilmektedir. Başlıca ihraç edilen ürünler: kuru meyveler, fındık, üzüm, elma ve armut, kayısı, kiraz, patates, soğan ve diğer ürünlerdir.

Meyve ve sebzeler hava ve lojistik koşullarının uygun olması nedeniyle ülkenin Çüy, Oş ve Celal Abad bölgelerinde yetiştirilmektedir. Bitkisel ürünlerin ihracat hacmi istikrarlı bir şekilde büyümektedir. Kırgızistan meyve ve sebze ürünleri esas pazarı AEB olup, ürünlerin %45'i bu pazara ihraç edilmektedir. Dünya Bankası Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi çalışmasına göre, Kırgızistan'ın taze kayısı, ceviz ve taze eriklerin karşılaştırmalı olarak en yüksek avantajlara sahip olduğu açıklanmıştır.

Kırgızistan, meyve ve sebze işleme, hayvan yemi, besicilik, kümes hayvancılığı, süt ürünleri, fonksiyonel gıda, su ürünleri yetiştiriciliği ve destek ürünleri (özellikle soğuk zincir dağıtımı, seracılık, sulama ve gübreleme) gibi tarım endüstrisinin alt sektörlerinde önemli yatırım fırsatları sunmaktadır.

Çiftliklerin küçük çaplı olması nedeniyle sektöre yatırımların çekmesine engel olmaktadır. Aynı zamanda, belirli bir ürünün periyodik olarak ortaya çıkan aşırı üretimi veya Covid-19 ile bağlantılı gıda güvenliği gibi sorunları çözmek için devlet tarafından daha etkili araçların kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, devlet tarafından tarım sektörünün finansman programına önem verilmekte olup, Ayıl Bank, RSK Bank gibi devlet bankaları aracılığıyla çiftçilere düşük faizli krediler sağlanmaktadır.

Kırgızistan AEB üyeliği sonucunda Kırgızistan'ın 180 milyon kişilik pazara sahip olması Ülkenin tarım sektörünün gelişmesine büyük olanaklar sağlamaktadır. Kırgız tarım ürünlerinin potansiyeli Rusya, Kazakistan ve diğer ülkelerde yeterince değerlendirilmemiştir. Özellikle çok önemli büyük olan komşu Çin pazarına giriş olanaklarının araştırılması gerekmektedir.

Ayrıca, Avrupa Birliği (AB) tarafından Kırgızistan'a GTS+ statüsü verilmiştir. Bu çerçevede, AB Parlamentosunun ilgili kararnamesinde yer alan Kırgız menşeli tarımsal malların AB'ne girişlerinde bahse konu GTS+'nin sunduğu haklar geçerlidir. Bu statünün elde edilmesindeki temel amaç, Kırgızistan mallarının AB ülkelerine ihracatını teşvik etmek, uluslararası ticaret sistemine entegrasyonu güçlendirmek, ülkenin yatırım çekiciliğini ve uluslararası imajını artırmaktır.

Kırgız mallarına GSP+ kapsamında sağlanan 6.200 emtia (toplam emtia yelpazesinin %66'sı) için gümrük muafiyeti, gümrük vergilerinin düşürülmesi nedeniyle önemli maliyet tasarrufları sağlıyor. Ayrıca program, tercihli pazarları genişleterek ve ülkenin insan hakları, çalışma ve çevre koruma alanındaki uluslararası sözleşmelerin gerekliliklerine uygun olarak imajını güçlendirerek yatırım çekiciliğini ve ülkenin tanınırlığını artırmaktadır.

GSP+ tercihlerine uygun mal kalemleri, örneğin meyveler/sebzeler, kuru meyveler, tekstil ürünleri, hayvancılık ürünleri, gıda maddeleri, kimyasal ürünler dahil olmak üzere çok çeşitli ürünleri kapsar. Kırgızistan'ın AB'ye yaptığı başlıca ihracat ürünleri arasında fasulye, bal ve arı ürünleri, keçe ürünleri, giyim ve tekstil ürünleri, mantarlar, tıbbi hammaddeler (mumiyo, diyet takviyeleri), elma, doğal yağ (ceviz, badem), kuru baklagiller, çığ tütün ve tütün ürünleri atıklar, çiçek tohumları, hurda ve demir dışı metallerin atıkları ile avcılık ganimetleridir.

Kırgızistan'da seracılık, potansiyel arz eden sektörlerden biridir. Doğal şartlar seracılığı geliştirmek için elverişlidir. Seracılık alanında rekabet çok düşüktür. Mevsim dışında Kırgızistan yaş sebze ile piyasanın sadece %10'unu karşılayabilmektedir. Toplam sera alanı ülkede 154,9 hektardır.

Damlama sulamanın avantajlarına ilişkin Kırgız çiftçilerinin bilgileri yetersizdir. Kırgızistan su kaynaklarına zengin bir ülkedir. Ancak buna rağmen tarımsal arazilerde sulama sorunları mevcuttur. Kırgızistan'da uygulamaya başlayan damlama sulama sistemleri çoğu Çin'den ithal edilmektedir. Çok az miktarda Türkiye, İtalya ve İsrail'den ithal edilmiştir.

Küresel rekabette avantaj yaratabilmek için, üretilen hammaddenin, endüstriyel üretime ve oradan da tüketime giden tedarik zinciri içindeki lojistik operasyonlar yönetilmelidir. Kırgızistan, Orta Asya'nın tam ortasında yer alması, denize çıkış olmaması nedeniyle, karayolu ile komşu ülkelere taşıma açısından en uygun noktada yer almaktadır. Bu çerçevede, ülkede bir Türk Lojistik Merkezinin kurulması iki ülkenin iş çevresi için büyük olanakları sağlayacaktır.

Kırgızistan hayvancılığa elverişli bir ülke olmakla birlikte hayvancılık daha çok geleneksel yöntemlerle yürütülmektedir. Endüstriyel bazda hayvancılık son yıllarda yavaş olsa da yeniden yapılmaya başlanmıştır.

Ülkede organik tarım ürünleri yetişmektedir. Küçük çaplı çiftliklerin organik tarım ürünleri ihracatını arttırma potansiyeli bulunmaktadır. Bilindiği gibi dünyada bu tür ürünler için her zaman pazar bulunmaktadır. Bu bağlamda, kırsal nüfus, organik tarım tekniklerinin uygulanmasından önemli ölçüde faydalanabilir. Organik tarımsal kalkınma politikaları ve uygulamaları ülkenin ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejisinde de yer almaktadır. Sonuç

olarak organik tarım, ülkenin çeşitli bölgelerinin yatırım ortamını iyileştirebilir ve ülkede ek yatırım ve finansal akışları çekebilir.

## **B) Sanayi**

Kırgızistan'da 2021 yılında sanayi sektörü üretim hacmi 3,5 milyar dolar olmuş ve bir önceki yıla kıyasla %9 oranında artmıştır. Sanayi sektörünün %78,1si işleme sanayi, %11,69'sı elektrik enerji, gaz, buhar üretimi, %9,2'si madencilik ve %1,1'i su sağlama, su arıtma, atık dönüşümü oluşturmaktadır. İşleme sanayi sektöründe Kırgızistan'da gıda ve tütün ürünleri, hazır giyim, ayakkabı, deri ürünleri, ahşap ve kağıt ürünleri, temizlenmiş petrol ürünleri, kimyasal maddeler, ilaç sanayi, kauçuk ve plastik ürünleri, elektrik cihazlar, taşıt araçları üretimi yapılmaktadır.

Ayrıca, ülkede önemli ölçüde yer altı kaynakları bulunmaktadır. Elektrik enerjisi, kömür, çok sınırlı hacimde petrol ve gaz kaynakları, metal ve maden ocağı işleme tesisleri faaliyet göstermektedir. İşbu raporun Enerji ve madencilik bölümlerinde daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

Sanayi sektöründe, hafif sanayi yani hazır giyim üretim sektörü, Kırgızistan ekonomisinde, sosyal sorunların çözümü, çarpan etkisi ve ihracat potansiyeli açısından önemli sektörlerden biridir. İşleme sanayi sektörü yapısındaki payı 2021 yılı sonunda %2,6 olmuştur. Kırgızistan'ın hafif sanayi sektörü, "tekstil üretimi", "giyim üretimi ve deri, deri eşya üretimi" ve "ayakkabı üretimini kapsamaktadır. Hazır giyim dikim sektörünün %65'i Bişkek'te ve %31'i Çüy bölgesinde odaklanmıştır. Bunun sebebi Bişkek ve Çüy bölgesi lojistik açıdan konumu en uygundur. Sektörün %95'i ihracata yönelik faaliyet göstermekte ve altın ihracatı sonrasında ihracatta 2. sırada yer almaktadır. Kırgızistan'dan dünyaya 2020 yılında 60,7 milyon dolar tutarında hazır giyim ihracatı yapılmış, 2020 yılında pandemi nedeniyle hazır giyim ve tekstil ürünleri ihracatı ciddi oranda azalmış ve 2019 yılına kıyasla %39,9 oranında düşüş kaydedilmiştir. Kırgızistan'da üretilen 61, 62 ve 63 GTİP kodlu malların %99'u Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya'ya ihraç edilmektedir.

Hazır giyim dikim sektöründe 35.000'den fazla işletme faaliyet göstermekte olup, 90.000-150.000 arası kişi istihdam edilmektedir. Sektörde kolaylaştırılmış vergi sistemi (patent) uygulanmakta olup genellikle özel girişimci statüsünde faaliyet göstermektedirler. Kurumsal şirketlerin sayısı çok azdır.

Rekabetçi üretimin sağlanması amacıyla, Kırgızistan'da hazır giyim sektörünün üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, kalifiyeli işgücü yetiştirme ve eğitime ihtiyacı vardır. Sektörün önemli avantajı işgücü (ortalama aylık maaşları 170 ABD dolarıdır.) ve elektrik enerjisi (0,026 cent) maliyetlerinin düşük olmasıdır. K.C. Hükümeti tarafından sektörün kümelenmesine ilişkin reformlar da yapılmaktadır.

Tekstil sektöründe, pamuk işleme ve pamuk kumaşı veya pamuk karışım kumaşların üretimi, yün işleme, yün kumaşı üretimi, ipek üretimi, tekstil sanayisine gerekli aksesuarların üretimi alanlarında yatırım potansiyeli bulunmaktadır.

### **C) Telekomünikasyon ve Bilişim Teknolojileri**

Telekomünikasyon altyapısı, Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası finansmanı ile modernize edilmiştir. Devlet tarafından işletilen Kırgıztelecom piyasada tekel pozisyonundadır. Piyasada 3 esas mobil telefon operatörü faaliyet göstermektedir. Bunlar abone sayılarına göre sırasıyla 'Sky Mobile', 'Megacom', Nur Telekom'dur. Devlet İletişim Ajansının bildirisine göre halihazırda Kırgızistan halkının %118'i (7,3 milyon abone) cep telefonu iletişim servisini kullanmaktadır.

Kırgızistan'da internet kullanımı yaygınlaşmaktadır. Piyasada 8 esas internet sağlayıcı şirket faaliyet göstermektedir. Bugün yerel halkın %70'i yüksek kaliteli 4G internet erişimine sahiptir. Kırgızistan'da 15 yaş üzeri nüfusun yaklaşık %63'ü internet kullanmaktadır. Aynı zamanda en aktif internet kullanıcıları 15-28 yaş arası gençlerdir.

Halihazırda e-devlet projesi kapsamında, İnsan Kaynakları Kaydı Bilgi Sisteminin Otomasyonu, Elektronik Belge Yönetim Sistemi, Şirket Kuruluşunun Elektronik Kaydı, Elektronik Noter Sistemi, Elektronik Ödeme Sistemi Otomasyonu, Yerel İdare Organları Arşiv, Yerel İdare Bilgi Sistemi, E-Gates Sınır Kontrol Sistemi, Elektronik Ticaret Platformu, Elektronik Mali İşlemler Sistemi, Tüm Devlet Kurumlarını Bağlayan Ortak Tüdüğü Sistemi ve Akıllı Şehir gibi kapsamlı projeler gerçekleştirilmektedir. Söz konusu projelerin toplam değeri 286,9 milyon ABD doları olarak değerlendirilmektedir.

Kırgızistan'da bilgi teknolojileri ve programcılık alanında kümeleme yapmak ve sektörün gelişmesine katkı sağlamak amacıyla Kırgız Yüksek Teknoloji Parkı kurulmuştur. Kırgız Yüksek Teknoloji Parkı, Kırgızistan'ın tamamını kapsamakta olup, Parka üye olan gerçek veya tüzel kişi ülkenin her bölgesinden hizmet verebilmektedir. Söz konusu parkta kayıtlı gerçek ve tüzel kişilere, kolaylaştırılmış vergi sistemi uygulanmakta olup, yıllık cirodan %1 oranında kurumlar vergisi, %5 oranını geçmeyen gelir vergisi alınmaktadır. Parkta elektrik maliyeti 0,02 ABD doları/KwH, kira maliyetleri 10-20 ABD doları/m<sup>2</sup> ve iş gücü maliyeti 30-35 ABD doları/saat'tir. Bu kapsamda, software development, call centers, mobile ve internet content, advertisement, animation, game studio, data center, business process outsourcing şirketleri faaliyet göstermektedir. Halihazırda 77 şirketin kayıtlıdır. Ürünlerin %89,1'i ABD, Avrupa, Rusya ve diğer ülkelere ihraç edilmekte kalanı yerel pazarda uygulanmaktadır.

Kırgız Cumhuriyeti'nde bilgi teknolojilerinin gelişimi, ülkenin kapsamlı gelişimi ve dünya toplumuna entegrasyonu için önemli bir fırsat sunmaktadır. Kırgızistan, bir bilişim teknolojilerinin gelişmesi için genç nüfusun yüksek düzeyde eğitilmiş olması ve temel telekomünikasyon altyapısı gibi gerekli ön koşullara sahiptir.

### **D) Turizm**

Turizm sektöründe 67 binden fazla şirket faaliyet göstermekte ve Ülkenin toplam istihdamının %5,2'ini sağlamaktadır. Yıllık turizm hizmeti ihracatı 678 milyon ABD doları. Yıllık gelen turist sayısı 3 milyondan fazladır.



## Rekreasyon Turizmi

Kırgızistan'da turizm açısından başlıca çekici yerler Issyk-Göl, Çatır-Göl, Sonköl gibi göller bunun yanı sıra gerek rekreasyon, gerek sağlık gibi bir çok alanda turizm faaliyeti için potansiyel alanlardır. Issık-Göl dünyanın en büyük ikinci krater gölüdür. Issık Göl, Kırgızistan'ı dinlenme amaçlı ziyaret eden turistlerin yaz aylarında en çok tercih ettiği destinasyonudur. Ayrıca, Issık Göl bölgesinde önemli termal kaynaklar da bulunmaktadır. Ülkenin önemli turizm bölgesi olan Issık Göl genellikle Temmuz – Ağustos aylarında yüksek turist talebi ile karşılaşmaktadır.

## Termal Turizm

Kırgızistan termal kaynaklara sahiptir. Bunların temellerini ise tedavi edici nitelikte çeşitli mineral su ve çamur kaynakları oluşturmaktadır. Bu potansiyeli değerlendirmek üzere, özellikle Issık-Köl ve Calal-Abad çevrelerinde içerisinde sağlık personelinin de hizmet verdiği nitelikli tesisler yapılmıştır

## Dağ ve Kış Turizmi

Ülkede dağlık alanların büyük bir kısmı Tanrı Dağlarından, bir kısmı ise Pamir Dağlarından oluşmaktadır. Kırgızistan'da dağcılar arasında tercih edilen 8 bölge bulunmaktadır. Bunlardan 5 tanesi Tanrı Dağları'nda (Tyan-Şan, Terskey Ala-Too, Ala-Arça, Batı Kökşal –Too Ak-Şiyrak), diğer 3 tanesi ise (Zaalayskiy, Türkistan ve Alay sıradağlar) Pamir Dağları'nda bulunmaktadır. Dağ kayağı yapan insanlar arasında çok popüler olan Kіçik-Alay ve Çon-Alay dağlarının etekleri. "Nooruz" dağ kayak evi dışında Ala-Arça bölgesinde ve Bişkek çevresinde Aspara Cilamiş, Kara Balta, Kegeti, vs. bölgelerde çok sayıda kayak merkezleri bulunmaktadır. Kırgızistan'da kayak sporunun merkezi Karakol'dur.

## Kültür Turizmi

Kırgızistan tarih ve kültür turizmi bakımından zengin bir mirasa sahiptir. Ülkeyi özellikle kültürel amaçla ziyaret etmek isteyen turistler için cazip bir yer haline getirmektedir. Bu turizm türü esas olarak BDT dışından gelen turistler tarafından tercih edilmektedir. Tokmok şehrinde Karahanlardan kalma Burana ve Oş şehrinde yer alan Süleyman Dağı en çok ziyaret edilen tarihi yerlerdendir.

## Av Turizmi

Kırgızistan'da av turizmi her yıl Temmuz'dan itibaren Aralık'a kadar sürmektedir ve genellikle Batı Tyan- Shan ve Pamir-Altay bölgelerinde yapılmaktadır. Ülkeye ava gelen yabancıların çoğu İspanya, Rusya, Çek Cumhuriyeti, Meksika, İtalya, Fransa, Amerika, Kanada'dan gelenlerdir. Güz ve kış döneminde Marko Polo keçisi, oğlak, karaca, bıldırcın, porsuk, yaban domuzu ve sülün avı başlar. Bahar döneminde sadece su kuşları avı mevcuttur.

Kırgızistan tarafından 61 ülkenin vatandaşlarına yönelik vizesiz rejim uygulanması ülkeye ziyarette bulunan turist sayısının artışına yol açmıştır.

Ülke genelindeki 168 otelin 104'ü Bişkek'te faaliyet göstermektedir. Oteller açısından ikinci sırayı Issık Göl bölgesi takip etmektedir. 2402 seyahat acentesinin 1779'u Bişkek'tedir. Issık Göl bu kategoride ikinci sırada yer almaktadır. Restoran işletmelerinin de büyük çoğunlukla Bişkek'te toplandığı gözlenmektedir.

## **E) Hidro Enerji ve Yeşil Enerji**

Kırgızistan, sahip olduğu zengin su kaynaklarından dolayı önemli bir hidroelektrik üretim potansiyeline sahiptir. Kırgızistan,142 milyar kWh olarak hesaplanan toplam hidroelektrik potansiyeli ile BDT Ülkeleri arasında Rusya ve Tacikistan'ın ardından 3. sırada gelmektedir. Ancak, yapılan hesaplamalar, ülkenin hidroelektrik potansiyelinin ancak %7,7'sini kullanılabildiğini göstermektedir. Kırgızistan'daki HES inşaatına yönelik öncelikli projelerin gerçekleştirilmesi sadece Kırgızistan'da değil Orta Asya'da enerji güvenliğinin sağlanması ve istikrarlı kalkınmaya katkı sağlanmasını amaçlamaktadır.

Halihazırda Kırgızistan'da yıllık elektrik enerjisi üretim hacmi ortalama 15 milyar kWh'dir. Kırgızistan'da 7 büyük HES faaliyet göstermektedir: Toktogul, Krupskaya,Şamaldı Say, Taş Kömür, Üç-Korgon, Kambarata-2 ve At Başı. HES'lerdeki mevcut ekipmanların eskime oranı %80'dir, yani kapsamlı modernizasyonun yapılması gerekmektedir.

Kırgızistan'da Bişkek ve Oş şehrinde bulunan termik santrallerinde ısı ve elektrik enerjisi üretilmektedir. Fakat bu üretim kış döneminde olup küçük hacimlerde. Enerji tüketiminde hidroelektrik barajların payı %90'larda, ısı termik santrallerinin payı ise %10'un altındadır. Enerji sektöründe yaklaşık 16.000 kişi çalışmaktadır.

Kırgız devleti, elektrik enerjisi üretimi, iletimi, dağıtımı ve satışı üzerinde fiili bir tekele sahip olduğundan, bu sektörde karmaşık bir yapı ve düşük bir rekabet seviyesi bulunmaktadır. Kırgızistan'da elektrik enerjisi üretiminin %98'i Elektrik İstasyonları A.Ş. tarafından yapılmaktadır. Şirkete yukarıda belirtilen 7 HES ve 2 ısıtma santrali bağlı olup, şirketin %94 hisse payı devlete aittir.

En büyük işletme Toktogul HES'idir ve toplam elektrik enerjinin %30'u söz konusu HES'te üretilmektedir. HES'in kapasitesi 1200 MW'tır. İkinci büyük işletme Bişkek Isıtma Merkezi, kapasitesi 812 MW'dir. Ülkede 8 küçük çaplı HES çalışmakta olup, toplam üretimin %2'sini oluşturmaktadır.

Elektrik enerjisi dağıtımı "Kırgızistan Milli Elektrik Şebekeleri A.Ş." şirketi tarafından yapılmakta, sonradan bölgesel dağıtım şirketleri aracılığıyla son tüketiciye elektrik enerjisi iletimi sağlanmaktadır. Elektrik enerjisi iletim hattının toplam uzunluğu 64.700 kilometredir.

Dünya Bankası tarafından, Ülkede güç üretim tesislerinin ıslahı konusunda yapılacak çalışmaların ortalama maliyetleri 250-300 \$/kw olarak, yeni tesislerin kurulum maliyetleri ise 1.200-2.000 \$/kWh hesaplanmıştır. Bu durumda, Kırgızistan'ın üretim kapasitesindeki potansiyel açığın daha da büyümemesi için mevcut altyapının iyileştirilmesi en makul seçenek olarak görünmektedir. Dünya Bankası, Ülke'deki güç üretim tesislerinin ıslahı faaliyetlerinin maliyetini 865 milyon ABD doları olarak hesaplamıştır.

Kırgızistan'ın toplam 566,4 milyon kWh olarak hesaplanan alternatif enerji kaynaklarına (Güneş, rüzgar, biyo kütle vb.) sahip olduğu hesaplanmaktadır. Ülkenin yeşil enerji kaynaklarından da etkin bir şekilde faydalanılması mümkündür. Kırgızistan'ın, bu alanda sahip olduğu doğal kaynakların sadece %1'inin kullanılabildiği belirtilmektedir. Örneğin, Tanrı dağlarındaki buzulların erimesiyle yıllık 55.000 GWh bir potansiyel olduğu tahmin edilmektedir. Bu potansiyelin, yılda yalnızca 3 GWh kısmı kullanılabilmektedir.

Kırgızistan'ın 490 milyon kW ısıtma amaçlı güneş enerjisi, 22,5 milyon kW elektrik üretimi amaçlı güneş enerjisi, 44,6 milyon kW rüzgar enerjisi, 8 milyon kW küçük nehirler üzerinde kurulabilecek santraller vasıtasıyla elde edilebilecek hidroelektrik enerjisi ve 1,3 milyon kW biyo kütle kaynaklarından elde edilebilecek alternatif enerji kaynaklarına sahip olduğu hesaplanmaktadır.

Alternatif enerji kaynakları alanında yatırımlar için devlet tarafından bazı garantiler sağlanacağı görülmektedir. Enerji kaynağı türüne göre enerji tarife oranları maksimum seviyede belirlenmesi, arz edilen enerjinin dağıtım şirketleri tarafından alım zorunluluğu, enerji iletim hatlarına garantili olarak bağlanma hakkı, teknik ekipman ve donanımların ithalatı ve ihracatında gümrük vergilerin uygulanmaması, elektrik enerjisi üretim faaliyetlerinin lisans (ruhsat) alma zorunluluğundan muafiyet sağlanması gibi teşvikler sağlanacaktır.

Diğer önemli projelerden biri olan CASA-1000 projesi kapsamında, Kırgızistan ve Tacikistan'dan Afganistan ve Pakistan'a elektrik enerji sistemini bağlayan elektrik enerji iletim hatlarının inşaatını öngörmekte olup, bazı Türk şirketlerin proje kapsamında yayınlanan ihaleleri kazanmış olup faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

Devlet tarafından enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için bazı teşvikler sağlanmaktadır. Elektrik ve termik enerjisi, gaz ve gaz hallindeki yenilenebilir yakıtlar sıvı biyolojik yakıt, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı sonucu elde edilen sıvı biyoyakıt üreten yeni işletmeler 5 yıl düre ile kurumlar vergisinden muaftır. Yenilenebilir enerji kaynakları kullanan elektrik santrallerin inşaatı için tasarlanmış özel makine ve teçhizatların ithalatı KDV'den muaftır.

## **F) Doğal Kaynaklar ve Madencilik**

Kırgızistan maden ocaklarına yönelik Sovyetler döneminde jeolojik araştırmalar yapılmıştır, dolayısıyla ilgili devlet kurumlarında maden ocağı ile ilgili gerekli altyapı bilgileri bulunmaktadır. Sektörde birçok şirket faaliyet göstermeleri nedeniyle, kalifiye eleman istihdamı ve maden sektörüne yönelik gerekli teknik mal ve hizmet sağlayan şirketler de bulunmaktadır.

*Halihazırda Ülkede yer altı maden kaynaklarının rezervi aşağıdaki gibidir:*

<b>Madenin çeşidi</b>	<b>Adedi</b>	<b>Rezervi ve tahmini kaynağı</b>
Demir	12	1.791,4 milyon ton
Alüminyum	10	47.067,9 bin ton
Bakır	29	6.470,3 bin ton
Kurşun	27	912 bin ton
Çinko	27	752,9 bin ton
Kalay	14	277,7 bin ton
Tungsten	20	276,2 bin ton
Molibden	18	106,4 bin ton
Civa	29	48,3 bin ton
Antimon	33	770,8 bin ton
Nadir madenler	11	75,1 bin ton
Altın	70	2123,7 ton
Altın toz	63	25,6 ton
Gümüş	37	7.406,5 ton
Uranyum	22	31,2 bin ton

1997 yılında Tien Şan dağlarında Kumtor altın madeninin faaliyete geçmesiyle altın üretimi toplam sanayi üretiminin %40'ına ulaşmıştır. Bu bağlamda, küçük ve orta çaplı maden şirketlerinin geliştirilmesi ve yeni yatırımların bulunmasına yönelik yoğun çalışmalar yapılması gerekmektedir). Kanada firması Cameco Kumtor altın madenini işletmektedir. Kumtor Başkent Bişkek'in 350 kilometre güney doğusunda ve Çin sınırına 60 kilometre mesafede bulunmaktadır. Diğer taraftan, Kumtor şirketinin kuruluşundan bu yana devlet ortaklık payı konusunda siyasi olarak hassas bir konu olmuş, aynı zamanda çevre koruma, orman koruma, teknik güvenlik konularında yerel topluluklar ile sürekli anlaşmazlıklar da ortaya çıkmıştır. 2021 yılında ülkenin ekonomisine etkileyen en önemli olaylardan biri Kanadalı Centerra Gold Şirketi tarafından işletilen Kırgızistan ekonomisine büyük katkısı olan ve yaklaşık 4 bin işçinin çalıştığı, ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasının %12'den fazlasını sağlayan Kumtör altın madeninin Kırgız devletinin kontrolüne geçmesidir.

Türk sermayesi ile altın maden sektörüne yapılan en büyük yatırımlardan biri Etibakır Tereksay Şirketi'nin Tereksai altın maden ocağının işletilmesidir. Etibakır Tereksay Şirketi; 2015 yılında %25 Kırgızaltın ve %75 Etibakır A.Ş. ortaklığı ile kurulmuştur. Şirket Kırgızistan'ın Celal Abad Bölgesinde Tereksai vadisinde yer alan 1.600 hektarlık sahanın lisansını 20 Ocak 2016 tarihinde almıştır. Üretilen cevheri işlemek üzere Kırgızaltın şirketinin ortaklık payı olarak şirkete verdiği cevher zenginleştirme fabrikası çok eski olduğundan yenilenmesine karar verilmiştir. 2017 yılı başında başlatılan cevher zenginleştirme fabrikası inşaat ve makine teçhizat montajları Temmuz 2017 yılında bitirilerek Ağustos 2017 ayında fabrika Altın konsantresi üretimine başlamıştır. Eti Bakır Tereksai Şirketi, sondaj çalışmaları, maden ocakları hazırlığı ve cevher zenginleştirme fabrikasının yenilenip çalışmaya başlaması ile birlikte %95 i yerel halktan olmak üzere Ocak 2021 ayı itibarıyla 760 personele iş imkanı sunar hale gelmiştir. Bişkek'ten Tereksay kasabası karayolu 620 km olup, yolculuk 11 saat zaman almaktadır. 2020 yılında da Şirket Dore Altın fabrikası açmıştır.

Celal Abad bölgesinde yer alan Çaraat altın madeni de büyük maden ocağı sayılır. 2013 yılı verilerine göre bu maden ocağındaki altın rezervi 76,7 ton olarak belirtilmiş olup, İngiltere şirketi Charaat Gold tarafından işletilmektedir.

Kırgızistan'da kömürün jeolojik rezervi tahmin olarak 260 milyon tona ulaşmaktadır. Sovyetler döneminde Kırgızistan kömür merkezi olarak bilinmiştir. İşletilen kömür ocaklarından en büyükleri: Kara Keçe, Min Kuş, Beşterek, Taş Kömür, Kızıl Kıya, Cırgalan, Sülüktü, Kök Cangak, Kanjı Say kömür madenleridir. Ancak, kömür maden ocağında eski yöntemler ile yıpranmış makine ve ekipman kullanılmakta madenin işletilmesi çok tehlikeli olmaktadır. Bu bağlamda, maden ocağının modernizasyonuna ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer önemli maden uranyumdur. Uranyum madenciliği Minkuş, Aktuz, Kajısay ve Maylısu bölgelerinde verim düşüklüğü nedeniyle durmuş bulunmaktadır. Kökömeren uranyum yatağı Bişkek'in güneyinde, Çüy bölgesinde Barskoon uranyum yatağı ise güney-batı tarafında yer almaktadır. 2020'nin başından itibaren uranyum ve toryum yataklarının geliştirilmesini ve uranyum içeren hammaddelerin ithalatını yasaklayan yeni mevzuat yürürlüğe girmiştir.

Diğer bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Kırgız Cumhuriyeti'nde petrol ve doğalgazın ekonomiye katkısı göz ardı edilebilir bir seviyede bulunmaktadır. Kırgızistan'da ana petrol ve gaz yatakları Calal-Abad bölgesinin güneyinde ve Batken'in kuzeyinde yer almaktadır. Celal-Abad bölgesindeki 30 milyon ton kadar petrol rezervine sahip Maylısu IV-Vostoçnyı İzbaskent Kırgızistan'daki en büyük petrol yatağıdır. Jeoloji ve Maden Kaynakları Ajansı verilerine göre 2014 yılı itibarıyla araştırılmış petrol rezervi hacmi 100 milyon tondur. Karşılaştırmak için Kazakistan'da 3,9 milyar tondur. Celal Abad, Oş ve Batken bölgelerinde 17 petrol ocağı bulunmaktadır. Bunlardan 11'inde sadece petrol ve 6'sında gaz da çıkartılabilmekte ve genel olarak küçük çapta olduğu bilinmektedir. Kırgız İstatistik Komitesi verilerine göre, ülkede 2019 yılında 236.4 bin ton ham petrol üretilmiştir. Yerli petrol ve gaz üretimi ülke ihtiyacının yalnızca %10'unu karşılamaktadır. Dolayısıyla, Kırgız Cumhuriyeti enerjide ağırlıklı olarak komşu ülkelerden yapmakta olduğu ithalata bağımlıdır. Kömür üretimi de halen iç talebi karşılamaktan uzaktır.

Ayrıca, ülkede birçok inşaat malzemeleri hammaddesi bulunmakta olup, çakıl taş, çimento ve mermer fabrikaları faaliyet göstermektedir. Kırgızistan'da yüksek kaliteli dekoratif mermer yatakları bulunmaktadır. Bunların en ünlüsü, ülkenin güneyinde yer alan Arymskoye mermer ocağıdır.

## 4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

### A) İş Kültürü

Kırgızistan Türk Cumhuriyetleri içinde Sovyetler Birliği dönemindeki Sosyalist ekonomiden liberal ekonomiye en hızlı geçen, bu dönüşümün yasal altyapısına en çabuk uyum sağlayan ülkedir. Eğitimli insan gücü bakımından dünyanın çeşitli ülkelerinde üniversite bitiren genç dinamik, arayış içinde olan eğitimli kesim, okudukları ülkelerdeki görgü ve bilgilerini ülkelerinde uygulama gayreti içinde çaba göstermektedirler.

Yurt dışında üniversite bitiren Kırgızlar içinde Türkiye’de üniversite bitirenlerin veya master, doktora yapanların oranı diğer ülkelerde okuyan Kırgızların neredeyse tamamına yakındır. Bu itibarla, Kırgızlarda Türkiye ile iş yapma (ticaret ve yatırım ortaklığı) düşüncesi çok yaygındır.

Tarihsel ve kültürel bağlarımızın yakınlığından kaynaklanan Türkiye-Kırgızistan iş yapma potansiyelini yeterince kullanabildiğimizi söylemek mümkün değildir. Bunun sebeplerini akademik seviyede araştırmalar yapılarak tespit etmek gereği vardır. İş kültürünü geliştirmek ticarete ve yatırımda sonsuz sürdürülebilirliği sağlama açısından etik değerlere veya verilen sözlere güvenme yerine, yasal sözleşmeleri ile iş yapılmasının sağlanması önem arz etmektedir.

Türk-Kırgız ticaret veya ortaklıklarında yazılı sözleşmeler yerine, verilen sözlerde işe başlama, işe başlamadan önce ziyaretlerde kutlamalar yapma, iş planı hazırlamadan Kırgızistan’daki kayıt dışı ekonominin zaaflarından yararlanarak tutulamayacak sözler vererek işe başlayanların kısa sürede anlaşmazlığa düştükleri ve bu anlaşmazlıkların çözümü için ellerinde yazılı doküman olmaması nedeniyle haklıyı ve haksızı ayırt etme güçlüğü yaygın olarak yaşanmaktadır.

Bu itibarla, ticaret ve yatırım ortaklığı yapacak olanlar mutlaka yazılı sözleşmelerle işe başlamalı bu konuda avukat ve muhasebe yardımı almaları faydalı olacaktır.

### B) Para Kullanımı (kredi kartı, çek dahil)

Finans sektörü yeni gelişmekte olan Kırgızistan’da artık AVM, market, kafe ve lokanta, internet alış-verişlerinde banka kartı kullanımı özellikle de şehirlerde yaygınlaşmaktadır. K.C. Merkez Bankası verilerine göre, 1 Ocak 2022 tarihi itibarıyla Kırgızistan’da banka kartı sayısı 3,7 milyon adede ulaşmıştır. Devlet maaş ödemelerini Maaş Programı çerçevesinde banka aracılığıyla yapılması banka kartları kullanımını arttırmıştır. Ancak, ülke geneline baktığımızda, özellikle de köylerde ve merkezlere uzak olan yerlerde halkın banka hizmetleri alanında bilgi yetersizliği, kültür alışkanlığı ve dijitalleşmenin eksikliğinden dolayı banka kartları hiç kullanılmamaktadır. Kredi kartı, çek kullanımı ödeme kartı (bank-kart) kullanımı kadar yaygın değildir.

## C) Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

### Vize ve kayıt şartları

Kırgızistan Cumhuriyeti mevzuatına göre yabancı vatandaşların veya vatansız kişilerin Kırgızistan'a girişleri ve Kırgızistan'da kalışları vize, geçici veya daimi ikamet iznine göre yapılır.

### Vize ve vizesiz rejimler

Tüm vize kategorileri için ilk başvurular Kırgızistan Cumhuriyeti diplomatik misyon ve konsolosluklarında yapılmaktadır.

Aşağıdaki listede yer alan yabancı ülke vatandaşlarına basitleştirilmiş bir vize rejimi uygulanmaktadır. İlgili Kanuna göre, söz konusu listede yer alan yabancı ülke vatandaşlarının özel başvuruları gereğince, Kırgızistan Cumhuriyeti yurt dışı diplomatik temsilcilik ve konsolosluk şubeleri, devlet sınır kapılarında bulunan K.C. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Vize ofisleri veya ve Kırgızistan'da bulunan konsolosluk dairesine başvuru yaparak *90 gün süre kadar* Kırgızistan'a giriş-çıkış vizesini alma hakları vardır.

Avustralya, Avusturya Cumhuriyeti, Belçika Krallığı, Bulgaristan Cumhuriyeti, Bosna Hersek, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Macaristan Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, Danimarka Krallığı, İsrail, İrlanda Cumhuriyeti, İzlanda Cumhuriyeti, İspanya Krallığı, İtalyan Cumhuriyeti, Kanada, Kıbrıs Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Litvanya Cumhuriyeti, Letonya Cumhuriyeti, Lihtenştayn, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Makedonya Cumhuriyeti, Malta Cumhuriyeti, Monako Prensiği, Hollanda Krallığı, Norveç Krallığı, Yeni Zelanda, Polonya Cumhuriyeti, Portekiz Cumhuriyeti, Romanya Cumhuriyeti, Sırbistan Cumhuriyeti, Slovenya Cumhuriyeti, Singapur, Slovak Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye Cumhuriyeti, Finlandiya Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti, Karadağ Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, İsviçre Konfederasyonu, İsveç Krallığı, Estonya, Andorra, Arjantin, Brezilya, Vatikan, Vietnam, Tayland Krallığı Cumhuriyeti, Suudi Arabistan Krallığı, Meksika, Birleşik Arap Emirlikleri, San Marino, Filipinler, Arnavutluk Cumhuriyeti, Brunei Sultanlığı, Endonezya Cumhuriyeti, Güney Afrika, Şili Cumhuriyeti, Bolivya Cumhuriyeti, Venezüella, Katar, Kuveyt Devleti, Umman Sultanlığı, Bahreyn Krallığı, Japonya.

**Vizesiz rejim** Kırgızistan Cumhuriyeti mevzuatına göre ve Kırgızistan Cumhuriyeti tarafından imzalanan uluslararası anlaşmalara dayanarak uygulanmaktadır. Aşağıdaki listede yer alan ülke vatandaşları Kırgızistan'a vizesiz girebilir:

60 güne kadar vizeden muaf olan ülke vatandaşları: Avustralya, Avusturya Cumhuriyeti, Belçika Krallığı, Bosna Hersek, Vatikan, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Macaristan, Almanya Federal Cumhuriyeti, Hollanda Krallığı, Yunanistan Cumhuriyeti, Danimarka Krallığı, İzlanda, İrlanda, İspanya Krallığı, İtalya Cumhuriyeti, Kanada, Kore Cumhuriyeti, Kuveyt, Letonya Cumhuriyeti, Litvanya Cumhuriyeti, Lihtenştayn, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Malta Cumhuriyeti, Monako Prensiği, Yeni Zelanda, Norveç Krallığı, Birleşik

Arap Emirlikleri, Polonya Cumhuriyeti, Portekiz Cumhuriyeti, Suudi Arabistan Krallığı, Singapur Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Finlandiya Cumhuriyeti, Fransa, Hırvatistan Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, İsviçre Konfederasyonu, İsveç Krallığı, Estonya Cumhuriyeti, Katar, Brunei Sultanlığı, Bahreyn Krallığı, Japonya;

- Vizesiz rejim (tüm pasaport türleri için geçerli): Azerbaycan Cumhuriyeti, Ermenistan Cumhuriyeti, Beyaz Rusya Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Küba Cumhuriyeti, Malezya (kalış amacına bağlı olarak 1 aydan 3 aya kadar), Moldova Cumhuriyeti, Moğolistan (90 güne kadar), Rusya Federasyonu, Vietnam, Lao Demokratik Cumhuriyeti, Tacikistan Cumhuriyeti, Ukrayna Cumhuriyeti (90 gün), Özbekistan Cumhuriyeti (60 gün), Türkiye Cumhuriyeti (180 günlük bir süre boyunca 90 güne kadar);
- *Diplomatik ve hizmet pasaport hamilleri 1 aya kadar vizeden muaf olan ülke vatandaşları:* Macaristan Cumhuriyeti, Pakistan İslam Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti (Hizmet pasaport hamilleri 30 güne kadar vizeden muaftır), Çin Halk Cumhuriyeti, Türkmenistan, Özbekistan Cumhuriyeti (60 güne kadar), Singapur, Kore Cumhuriyeti, Endonezya Cumhuriyeti, Hindistan (90 güne kadar), Romanya Cumhuriyeti (180 günlük bir süre boyunca 90 güne kadar), Kuveyt (ilk giriş tarihinden itibaren 60 ay içinde 90 günü aşmamak kaydıyla), Katar (90 güne kadar);
- *Diplomatik pasaport hamilleri vizeden muaf olan ülke vatandaşları:* Avusturya, Belçika Krallığı, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Yunanistan Cumhuriyeti, Danimarka Krallığı, İzlanda Cumhuriyeti, İspanya Krallığı, İtalya Cumhuriyeti, Kanada, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Hollanda Krallığı, Norveç Krallığı, Portekiz Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya Federal Cumhuriyeti, Finlandiya Cumhuriyeti, Fransa, İsveç Krallığı, Slovak Cumhuriyeti (30 güne kadar), Polonya Cumhuriyeti (180 günlük bir süre boyunca 90 güne kadar).

#### **Vize kategorileri:**

- Diplomatik vize (Kırgızistan Cumhuriyetine görev amacıyla gelen veya Kırgızistan'ı transit olarak geçen diplomatik pasaport sahibi olan yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir);
- Hizmet vizesi (Kırgızistan Cumhuriyetine görev amacıyla gelen veya Kırgızistan'ı transit olarak geçen hizmet pasaport sahibi olan yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir);
- İş vizesi (Kırgızistan Cumhuriyetine iş amacıyla gelen yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir);
- Yatırımcı vizesi (Kırgızistan Cumhuriyetine yatırım yapmak için gelen yabancılara verilir. Kırgızistan ekonomisine katkı sağlayacağını kanıtlayan belgeler teslim edilir. (Üretime yönelik nakit ve maddi taşınmaz varlıklar 500 bin ABD doları tutarında)
- Turist vizesi (Kırgızistan Cumhuriyetine turizm amaçlı gelen yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir);
- Çalışma vizesi (Kırgızistan Cumhuriyetine çalışma amacıyla gelen yabancı ülke vatandaşlarına çalışma izni istinaden verilir);
- Öğrenci vizesi (Kırgızistan Cumhuriyetine eğitim amaçlı gelen yabancı ülke vatandaşlarına verilir);



- Özel ziyaret vizesi (Kırgızistan Cumhuriyetine farklı amaçlarla (akraba ziyareti, tedavi amaçlı, geçici ve kalıcı ikamet için) gelen yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir);
- Dini vize (Dini kurumlarla işbirliği çerçevesinde ve Kırgızistan'ın dini alanında yetkili kurum onayıyla Kırgızistan Cumhuriyetine gelen yabancı ülke vatandaşlarına verilen vizedir);
- Transit vize (Kırgızistan'dan üçüncü ülkelere aktarmalı giden yabancı ülke vatandaşlarına verilen vize türüdür).

Vize bir, iki ya da çok girişli olarak düzenlenebilir. Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti tarafından belirlenen konsolosluk ücretleri vize alındığında ödenir.

### **Oturma izni**

Kırgızistan'da geçici ya da daimi ikamet eden yabancı uyruklu vatandaşlara veya vatansız kişilere verilir ve ülkede bulunma, vizesiz giriş ve çıkış yapma hakkını kazandırır.

Kırgızistan Cumhuriyeti mevzuatına göre Kırgızistan'da en az 6 ay ikamet eden yabancı uyruklu vatandaşlar ya da vatansız kişiler oturma izni almak için Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Devlet Kayıt Hizmetine bağlı Nüfus Kayıt Departmanına başvuru yapabilir.

Geçici oturma izni aşağıda belirtilen yabancı uyruklu vatandaşlara veya vatansız kişilere verilir:

- Kırgızistan Cumhuriyetinde çalışma amacıyla kalanlar;
- Eğitim amaçlı kalanlara verilir. Başvuru eğitim kurumunun ve K.C. Milli Eğitim Bakanlığının talebi üzerine yapılır;
- Kırgızistan Cumhuriyetine yatırım yapmak için gelen yabancılara verilir.

Geçici oturma izni yabancı uyruklu vatandaşlara veya vatansız kişilere bir yıl süreyle verilir toplam *süresi beş yılı geçmeyecek* şekilde her defasında en fazla bir yıllık *sürelerle* uzatılabilir.

Geçici oturma izni başvuruları en fazla bir ay içerisinde değerlendirilir.

Geçici oturma izni Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Devlet Kayıt Hizmetine bağlı Nüfus Kayıt Departmanı tarafından verilmektedir.

### Daimi oturma izni:

1. Kırgızistan Cumhuriyeti mevzuatı çerçevesinde Kırgızistan'da daimi ikamet için izin verilen kişilere ve Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkan ve ülkeye dönüş yapmış olan kişilere daimi oturma izni verilir;
2. Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmeyen Kırgızistan'da sürekli ikamet eden kişilere ya da Kırgızistan Cumhuriyeti Kanuna uygun olarak vatandaşlıktan çıkan kişilere verilir;
3. Yabancı uyruklu vatandaşlara ya da Kırgızistan'da sürekli ikamet eden vatansız kişilere 18 yaşına geldiklerinde verilmektedir.

Daimi oturma izni yabancı uyruklu vatandaşlara *pasaportların geçerlilik sürelerini aşmamak kaydıyla* 5 yıl süre ile verilmektedir. 45 yaşını doldurmuş yabancı uyruklu vatandaşlara daimi

oturma izni *pasaportlarının geçerlilik süreleri boyunca* verilir. Vatansız durumda olan kişilere daimi oturma izni 5 yıl süre ile verilir, 45 yaşına geldiklerinde ise süresiz olarak verilmektedir.

Daimi oturma izni başvuruları bir yıl içerisinde değerlendirilir.

Daimi oturma izni Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Devlet Kayıt Hizmetine bağlı Nüfus Kayıt Departmanı tarafından verilmektedir.

Yabancı uyruklu vatandaşlar ya da vatansız durumda olan kişiler oturma izni aldıklarında 5 gün içinde Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Devlet Kayıt Hizmetine bağlı Nüfus Kayıt Departmanına başvurup adres bildirmek zorundadırlar.

### Kayıt işlemi

Kırgızistan'da 5 günden fazla kalmak isteyen yabancı ülke vatandaşları (kayıttan muaf olan yabancı uyruklu vatandaşlar hariç) ve vatansız durumda olan kişiler ülkeye geldiklerinde 5 gün içinde adres bildirmek zorundadırlar. (T.C. vatandaşları için uygulanmamaktadır.)

### **Kırgızistan'da Çalışma İzni Alma Prosedürü**

Kırgızistan'da çalışma faaliyetlerini yapmak için yabancı uyruklu vatandaşlar ve vatansız durumda olan kişiler çalışma izni belgesini almak zorundadırlar.

### *Kırgız Cumhuriyeti topraklarında yabancı işçilerin faaliyetleri:*

Kırgız Cumhuriyeti mevzuatları gereğince, yabancı vatandaşlar, çalışma izni belgesini almaları halinde, Kırgız Cumhuriyeti topraklarında çalışma ve girişimcilik faaliyetlerini yapmaya hak kazanırlar. Aynı zamanda işveren de yabancı iş gücünü istihdam etme izni alır.

8 Eylül 2006 tarihli ve 639 sayılı Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti "Yabancı Vatandaş ve Vatandaşlığı Olmayan Kişilerin Kırgız Cumhuriyeti'nde Çalışma Esasları" hakkında Kararname gereğince iki tür izin öngörülmektedir:

1. *Yabancı iş gücünü istihdam etme izni*; standart bir model belgesi olup, tüzel ve gerçek kişilere Kırgız Cumhuriyeti topraklarında yabancı iş gücünü istihdam etme hakkı verir.
2. *Çalışma izni*; standart bir model belgesi olup, yabancı vatandaş ve vatandaşlığı olmayan kişilerin Kırgız Cumhuriyeti topraklarında çalışmasına hak verir.

Yine aynı Kararname gereğince, şirkette istihdam edilen yabancı işçinin sayısı, aynı şirkette toplam çalışan sayısının yüzde 20'sini aşamaz denilmektedir. Eğer şirkette istihdam edilen yabancı işçinin sayısı toplam çalışan sayısının yüzde 20'sinden fazla olması durumunda, işveren, sınır dışında yabancı çalışana istihdam etmek için Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti tarafından belirlenen Devlet ücretinin ödenmesi gerekir.

Yukarıda belirlenen işlemleri düzenlemeye K.C. Başbakanlığına Bağlı Devlet Göç Hizmeti yetkilidir. Belge, söz konusu Bakanlık tarafından, Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti tarafından yıllık olarak belirlenen kota sınırında verilmektedir.

### İzin Alma Düzeni:

Çalışma izni almak için hazırlanan belgeler, işverenin veya yabancı işadaminin kayıt edildiği bölgede faaliyet gösteren K.C. Başbakanlığına Bağlı Devlet Göç Hizmeti Bölgesel Temsilciliği'ne teslim edilir. Çalışma izni almak için teslim edilmesi gereken belgelerin listesi İş Bakanlığı tarafından belirlenir.

Standart bir prosedür gereğince izin verme iki aşamada gerçekleştirilir. (i) K.C. Başbakanlığa bağlı Göç Hizmeti komisyonu işverenin iş yerine gelmesi, (ii) belgelerin incelenmesi ve K.C. Başbakanlığa Bağlı Göç Hizmeti komisyonunun karar toplantısı (bu aşamada gerekli olduğu zaman belgeler başka ilgili organların incelenmesine sunulabilir)

Komisyonun iş yerini incelemesinin esas amacı çalışma şartları, şirketin esas faaliyetleri ile tanışmak ve yabancı işçinin istihdam edilmesinin amaçlı olup olmadığını tespit etmektedir. Komisyonun yerinden denetimi sonucunda tutanak hazırlanır. Bakanlığın yabancı işçiye ihtiyacı olup, istihdam edilmesi gerektiğine ilişkin komisyon kararı çıktıktan sonra Bakanlığın merkezi ofisinin onayına iletilir.

### Belgelere Bakma Süresi:

Kararname gereğince işverene iznin kararı, belgelerin teslim edildiği tarihten itibaren 30 mesai günü içinde verilir. (Ancak ilave ekspertize ihtiyaç duyulduğu zaman bu süre en fazla 35 mesai gününe uzatılabilir). Çalışana çalışma izni verilme süresi 15 gündür. Ancak Kararname'de öngörülen süreye rağmen uygulamada iki iznin alınması 2-2,5 ay sürmektedir.

### İzinlerin Geçerlilik Süresi:

Belirtilmesi gerekir ki, Kırgız Cumhuriyeti mevzuatları gereğince çeşitli kategorilerde yabancı işçiler için verilen çalışma izinlerinin geçerlilik süreleri farklıdır. Örneğin, kalifiyeli yabancı işçi için 2 yıl, yabancı özel girişimci için 3 yıl, yabancı uzman ve diğer vatandaşlar için 1 yıl süreyle izin belgesi verilmekte olup, yılda bir uzatma hakkı tanınmaktadır.

### İzin Belgeleri Ücreti:

Yukarıda bahsedilen izin belgeleri ücretli olarak verilmektedir. İşveren için verilen izin belgesi için; işveren tarafından 4.000 (dört bin som), çalışana çalışma izni belgesini almak için Kırgızistan'ın işçi göçü alanında karşılıklı tavizlerin sağlanmasına ilişkin iki taraflı ve çok taraflı yaptığı anlaşmalar çerçevesinde EVRAZES (Avrasya Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) kurumuna üye ülkelerin vatandaşları 1.000 som, tüm diğer ülke vatandaşları için 2.000 som tutarında ücret ödenmektedir.

### Çalışma İzni Alması Gerekmeyen Kişiler:

- Resmi olarak mülteci sayılan kişiler,
- Kırgız Cumhuriyeti'nde sürekli ikametgahı bulunan kişiler,
- Kırgız Cumhuriyeti topraklarında siyasi sığınmaya alınmış kişiler,
- Yabancı tüzel kişiler tarafından getirilen teknik cihazların montajını yapmak üzere gelen kişiler,

- Kırgız eğitim kurumları programları çerçevesinde staj yapmaya gelen ve tatil zamanında çalışmak için gelen öğrenciler,
- Kırgız Cumhuriyeti'nde akredite edilmiş diplomatik temsilcilik ve konsolosluk çalışanları ve Kırgız Cumhuriyeti topraklarında diplomatik statüsünü kullanan kurumlar,
- Kırgız Cumhuriyeti'nde akredite edilen yabancı yayın ve basın mensupları,

Çalışma izni almak için K.C. Başbakanlığına Bağlı Devlet Göç Hizmeti'ne Teslim Edilmesi Gereken Belge Listesi:

a) Yabancı iş gücü istihdamı ve kullanım izni almak için aşağıdaki belgeler hazırlanır:

1. Yabancı işçinin istihdam edileceğine dair standart bir dilekçe,
2. Yabancı işçiye ihtiyaç duyulduğu ve istihdamın ne amaçlı olduğunun açıklanması (Açıklamada şu bilgilerin mutlaka yer alması gerekmektedir: şirket kurucuları, faaliyet alanı, faaliyet yeri ve süresi, çalışan K.C. vatandaşların sayısı, K.C. vergi dairesi ve Sosyal Fon'a ödemeleri gösteren belge),
3. K.C. Çalışma ve Sosyal Kalkınma Bakanlığı bölgesel idarelerinde boş istihdam yerine ilişkin bilgilerin verildiğine dair Teminat Mektubu,
4. Faaliyet lisansı (mevzuat gereğince zorunlu lisansa tabi faaliyetler için),
5. Şirket kayıt sertifikasının fotokopisi (noter tasdikli),
6. Belirlenmiş çalışma programı ve çalışan K.C. vatandaşları listesi.

b) Çalışma izni almak için aşağıdaki belgeler hazırlanır (Personel kardı):

1. Yabancı işçiye çalışma izni verilmesine dair dilekçe,
2. İstihdam edilecek yabancı uzman için anket formu,
3. Geçerli vize ve kayıt bilgileriyle pasaport fotokopisi. (Noter tasdikli tercümesi) veya vize destek kayıt belgesi (I, B 1, B 2, W 1, W 2. kategorileri),
4. Uzmanlık sertifikası veya diploması (ancak eğitim, sağlık, ilaç ve medikal malzemeler ve hukuk alanlarında çalışanlar için),
5. Yabancı işçi ile yapılan iş sözleşmesi fotokopisi, (geçerlilik süresi ve unvanı belirtilmeli),
6. ¾ boyutundaki 2 adet renkli kenarlı ve beyaz fonlu mat fotoğraf,
7. AİDS Belgesi (Kırgız Cumhuriyeti'nde AİDS'e İlişkin Kanun gereğince zorunlu sağlık muayenesinden geçmesi gereken yabancı vatandaşlar için) (AİDS Devlet Merkezi, Logvinenko 8, Bişkek, Bökönbaev sokağı kesilişinde).

Belge dosyalı halde eksiksiz teslim edilir. İzin belgeleri için ödemeye ilişkin kasa makbuzlarının orijinali teslim edilecektir (komisyondan sonra). Yabancı dildeki tüm evraklar tercüme kurumlarına tercüme ettirilip, noter tarafından tasdiklenmesi gerekir. Belgeleri teslim etme ve alma hakkı vekaleten yapılacaksa şirket tarafından vekaletname düzenlenmesi gerekir (ikamet adresi belirlenecek ve vekilin pasaport fotokopisi de sunulacaktır).

Bireysel Girişimcilik faaliyetlerini yapmak üzere yabancı vatandaşın Çalışma izni almak için hazırlaması gereken belgeler:

Tüm belgeler elektronik veya kağıt ortamında kabul edilir. Elektronik ortamda belgelerin kabulü Göç Hizmetinin elektronik postası ([migration@ssm.gov.kg](mailto:migration@ssm.gov.kg)) üzerinde internet kullanımı ile yapılır.

1. Çalışma izni talebine ilişkin yabancı özel girişimcinin başvuru formu. EK.,
2. Geçerli vize ve kayıt bilgileriyle pasaport fotokopisi. (noter tasdikli tercümesi) veya vize destek kayıt belgesi, (W 1 kategorisi),
3. K.C. Vergi Hizmeti tarafından onaylanmış 3 aya avans olarak ödenmiş geçerli patentlerin fotokopisi,
4. AİDS Belgesi (Kırgız Cumhuriyeti'nde AİDS'e ilişkin Kanun gereğince zorunlu sağlık muayenesinden geçmesi gereken yabancı vatandaşlar için) (AİDS Devlet Merkezi, Logvinenko 8, Bişkek, Bökönbaev sokağı kesilişinde),
5. ¾ boyutundaki 2 adet renkli kenarlı ve beyaz fonlu mat fotoğraf,
6. Belgeler vekaleten başka bir kişi tarafından ibraz edilmesi halinde noter tasdikli vekaletname.

#### W1 Kategorisinde İş Vizesi:

Kırgız Cumhuriyeti topraklarında çalışma izni veya bireysel girişimcilik faaliyeti için başvuran yabancı vatandaşa iş vizesi ("W1") verilir. Bu vize, başvuru sahibine yalnız 90 güne kadar Kırgız Cumhuriyeti topraklarına girme hakkı, ancak iş veya bireysel girişimcilik faaliyetlerini yürütme hakkı vermemektedir.

K.C. Başbakanlığına Bağlı Devlet Göç Hizmetinden çalışma izninin alınması üzerine, başvuru sahibine uzatma hakkı ile yıllık iş vizesi verilir.

#### Çalışma izni almak için Kırgız Hükümeti tarafından belirlenen ödeme tutarı aşağıdaki gibidir:

- Yabancı iş gücü istihdamı ve kullanım izni almak için 4.000 som (yaklaşık 58 dolar)
- Çalışma izni almak için (Personel kardı) 2.000 som (yaklaşık 29 dolar)
- Bireysel Girişimcilik faaliyetlerini yapmak üzere yabancı vatandaşın Çalışma izni almak için 20.000 som (yaklaşık 291 dolar)

Ayrıntılı bilgiler K.C. Başbakanlığına Bağlı Devlet Göç Hizmeti Yabancı Vatandaşlar İle Çalışma Dairesinden +996 312 30 11 17 telefon numarasından temin edilebilir.

Ayrıca <http://ssm.gov.kg> web sitesinden alınabilir.

## D) Resmi Tatiller (milli gün vb.) ve Mesai Saatleri

Kırgızistan Cumhuriyeti Ülke Tatilleri	
Yeni Yıl	1 Ocak
Ortodoks Noeli	7 Ocak
Vatan Koruyucular Günü	23 Şubat
Uluslararası Kadınlar Günü	8 Mart
Nevruz (Bahar Bayramı)	21 Mart
Nisan Devrimi Halk Günü	7 Nisan
İşçi Bayramı	1 Mayıs
Anayasa Bayramı	5 Mayıs
Zafer Günü	9 Mayıs
Kurban Bayramı	Takvime göre
Ramazan Bayramı	Takvime göre
Bağımsızlık Günü	31 Ağustos

K.C. İş Kanunu'na göre haftalık çalışma saati 40 saattir, ancak özel sektör çalışma saatleri şirkete göre değişmektedir.

Genel olarak kurum ve şirketlerin mesai saatleri 09.00-18.00 arasındır.

## E) Yerel Saat

GMT +6

Kırgızistan yerel saati Türkiye'den 3 saat ileridedir.

## 5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

### A) Şirket Türleri

Girişimcileri bilgilendirmek, tavsiyelerde bulunmak ve desteklemek, ayrıca yüksek kaliteli iş girişimlerinin oluşturulması, hazırlanması ve tanıtılması yoluyla girişimciliğin oluşumu ve geliştirilmesinde yardımcı olmak amacıyla Girişimcileri Destekleme Merkezi açılmıştır. Söz konusu merkez, girişimci ve yeni işyeri açmak isteyen işadamları için bir one stop shop şeklinde hizmet vermektedir. Merkezde iş çevresine yönelik ilgili tüm devlet kurumlarının temsilcileri yer almaktadır. Bundan böyle işadamları şirket kuruluşu için söz konusu merkezde yer alan Kırgız Adalet Bakanlığı birimine başvuru yapmaları gerekir.

Merkezde, iş faaliyetlerine yönelik izin ve lisansları alma işlemleri, şirket kuruluş işlemleri, finansman, vergi konuları, iş ve yatırım çevresine yönelik mevzuatlar konularında tek yerden bilgi alınabilmektedir. Girişimcileri Destekleme Merkezi ile ilgili daha fazla bilgileri <https://ishker.kg/> web sitesinden temin edilebilir.

Kırgızistan'da yaygın kullanılan şirket türü: limited şirketi ve anonim şirkettir.

#### **Limited Şirketi**

Limited Şirketi (OsOO) kurmanın avantajları:

- Ltd. Şti. katılımcıları şirketin yükümlülükleri için sorumlu değil ve şirketin faaliyetleri ile ilişkili zarar riskini kendi katkıları kadar taşırlar.
- Ltd. Şti'nin yönetim organlarının yapısı ve yeterliliği yasalarla daha az düzenlenir, bu da şirketin yönetim sürecinde katılımcılar tarafından karar almada daha esnek olmasını sağlar.

Kuruluş sermayesi açısından mevzuatta herhangi bir asgari limit koyulmamıştır, dolayısıyla Ltd. Şti.'nin asgari kuruluş sermayesi 1 som da olabilir (0,014 ABD doları). Ancak şirketin ciddiyetini, uluslararası alanda faaliyet göstermesi, kredi işlemleri göz önüne alarak bu miktarın 10.000 somdan (143 ABD doları) az olmaması tavsiye edilir.

Ltd. Şti'nin kurucu sayısı en fazla 30 kişiyi geçmemelidir. Aksi takdirde, Ltd. Şti. 1 yıl içinde anonim şirkete dönüştürülmelidir.

#### **Anonim Şirketi**

Anonim şirket, yaygın kurumsal tüzel kişilik türüdür. A.Ş. hissedarları şirketin yükümlülüklerinden sorumlu değildir ve şirketin faaliyetleriyle ilişkili zarar riskini, hisse paylarının değeri kadar taşırlar.

Anonim şirket, Kırgız Cumhuriyeti'nin ulusal para biriminde hisse senedini çıkarmakla yükümlüdür. Anonim şirket, hisse senedi yanı sıra, işletme sermayesini artırmak için başka menkul kıymetler, (örneğin bonolar) çıkarma hakkına sahiptir.

AŞ'nin kuruluş sermayesi en az 100.000 som (1.450 dolar) olmalıdır.

### **Sirket Kurulumuna İlişkin Mevzuat**

Finans-kredi kurumları, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, yabancı ve uluslararası kuruluşların devlet kaydı gerekli belgelerin kayıt organına teslim etmesini müteakip 10 mesai gün içinde gerçekleştirilir.

Kayıt için gerekli belgeler:

Finans – kredi kuruluşları ve ticari olmayan şirketler hariç %100 Kırgız vatandaşı kurucusu ise bağlı olduğu bölgedeki yerel Kayıt Birimlerine başvurmaları gerekir.

#### **Tüzel kişiyi kayıt etmek için:**

- Öncelikler Tüzel kişinin oluşturulması hakkındaki kurucunun veya kurucuların karar almazı ve Karar belgesinin düzenlenmesi gerekir.
- Tüzel kişi ve şubeleri Devlet Sicil Kaydında olan tüzel kişi ve şube isimlerinden farklı bir isim seçilmesi,
- Tüzel kişinin ismi Kırgız Cumhuriyetinin Devlet ve resmi dillerinde yazılması durumunda sadece Kırgız ve Rus alfabesinin kullanılması, İngilizce yazıldığında latin alfabesinin kullanılması gerekmektedir.

#### **Tüzel kişi ve şubelerin (temsilciliklerin) devlet kaydının süresi:**

Kayıt için gerekli belgelerin kayıt organına teslim etmesini müteakip:

- Ticari kurumlarının kaydı 3 mesai gün içinde,
- Finans – kredi kuruluşlarının (banka, mikro kredi şirketleri, mikro finansman şirketleri, mikro kredi ajansları vb.) 10 mesai günü içinde,
- Siyasi partiler 30 mesai günü içinde devlet kaydı gerçekleştirilmektedir,
- Ticari kurumların Devlet kaydının yapılması için talep edilen belgeler (Ltd. Şti, Anonim şirketleri, kapalı A.Ş., vb.),
- Kayıt Birimi tarafından onaylanan standart (tip) başvuru dilekçesi (Kayıt Biriminden 6 Kırgız Somuna satın alınabilir veya <http://minjust.gov.kg/ru/content/87> linkinden indirilebilir),
- Devlet kayıt kararının aslı;
  - Kurucunun pasaport fotokopisi (gerçek kişinin)
  - Eğer kurucu yerel tüzel kişi ise tüzel kişinin kaydına ilişkin Devlet belgesinin fotokopisi,
  - Eğer kurucu yabancı tüzel kişi ise, kendi ülkesi mevzuatlarına göre geçerliliğini tasdikleyen devlet sicil kayıt belgesi veya diğer belgenin legalize edilmiş nüshası,
  - Oluşturulacak tüzel kişinin yöneticisinin pasaport fotokopisi,
  - Vekil aracılığıyla yapılacaksa vekaletnamenin aslı.

Üstte talep edilen belgelerin arasında en önemlisi Tüzel kişinin oluşturulması hakkındaki kurucunun veya kurucuların kararıdır. Söz konusu kararda kesinlikle yer alması gereken hususlar şunlardır:

- Kayıt olunan tüzel kişinin Kırgızca ve Rusça dilindeki adı,



- Şirketin resmi ikametgah adresi,
- Kurucu özel kişi için adı soyadı, ikametgah adresleri yer alan kurucu bilgileri, kurucu tüzel,
- Kişi için şirketin tam ismi, adresi,
- Oluşturulacak tüzel kişiliğin kuruluş sermayesi ve kuruluş sermayesindeki kurucuların payları,
- Şirketin icra yöneticisinin adı ve soyadı,
- Kurucular arasında yapılan anlaşma,
- Tüzüğün onayına ilişkin bilgi.

Kurucuların Kararını her kurucu tarafından imzalanması ve her gerçek kişinin imza sirküleri noterle tasdikli olması gerekmektedir. Yabancı dilde oluşturulmuş belgelerin Devlet veya resmi dilde tercüme edilerek noterle tasdiklenmiş nüshasının ibraz edilmesi gerekir.

Türkiye'de kurulu şirketin Kırgızistan'da yeni bir şirket veya temsilcilik kurabilmesi için gerekli evraklar:

1. Ticaret Sicil Gazeteleri (kuruluşundan itibaren en son gazeteye kadar bütün kayıtlar) noter tasdikli örneği,
2. Oda Kayıt Belgesi. Noter tasdikli ve apostilli,
3. Yönetim Kurulu Kararı. Noter onaylı ve apostilli,
4. Vekalet. Noter onaylı ve apostilli,
5. Şirket tarafından Kırgızistan'da yeni bir şirket kurmak üzere yetkilendirilen kişi T.C. vatandaşı ise pasaportunun noter onaylı tercümesi.

Not: Yeni şirket ve şube (temsilcilik) kurmada talep edilen evraklar aynıdır sadece, Kırgızistan'da hazırlanacak karar ve vekaletname evraklarında şirket kurma yerine temsilcilik veya şube olarak yazılması gerekmektedir.

Tercüme işlemleri Kırgızistan'da daha ucuzdur aynı zamanda Kırgız Devlet Noterleri de Türkiye'de yapılmış tercümeleri kabul etmemektedirler. Bu nedenle evrakların Rusça çevirileri Kırgızistan'da yapılmalıdır.

Şirket açılış işlemlerinde verilen belgelerde küçük hata ve noksanlıklardan dolayı şirket kayıt olmadan belgelerin geri iade edildiği bilinmekte olup, yolun başında hukuk danışmanlık şirketlerin hizmetinden istifade edilmesinde fayda görülmektedir.

Şirket kuruluşuna ilişkin belgelerin Kırgız Adalet Bakanlığı'na ibraz edilmesinden sonra, Adalet Bakanlığı yeni kurulmuş şirkete ilişkin bilgileri Vergi Hizmeti, İstatistik Komitesi ve Sosyal Fon'a bildirecektir. Bildiriler aşağıdaki şekilde gerçekleştirilir:

- İki saat içinde İstatistik Komitesine şirkete ilişkin temel bilgiler iletilir,
- Adalet Bakanlığı şirkete Şirket ve Kurumların Genel Sınıflandırması (Kod OKPO) kodunu belirler,
- OKPO kodunun belirlenmesinden sonra diğer belgeler ile Vergi Hizmetine bildirilir,
- Vergi Hizmeti yeni oluşturulan şirkete vergi kayın numarasını belirler,
- Vergi kayıt numarası yine Adalet Bakanlığı, İstatistik Komitesi ve Sosyal Fona bildirilir,
- Şirket kayıt işlemleri resmi devlet harcı 407 Kırgız Somu+20 Som Banka Komisyonu toplam 427 Kırgız somu (Yaklaşık 6 ABD doları), ancak hukuk danışmanlık şirketi

aracılığıyla yaptırılacak olursa şirkete göre hizmet ücreti 100 -500 dolar arası değişmektedir.

### **Şirket Feshi**

- Şirket feshine ilişkin yazı ilgili şirket kayıt organına 3 mesai günü içinde şirketin feshine ilişkin karar ve fesh komisyonu seçimine ilişkin karar belgesi ile birlikte başvurusu gerekmektedir,
- Kayıt organı, şirket feshine ilişkin yazıyı teslim aldıktan sonra, devlet siciline şirketin,
- Kapatma sürecinde olduğunu ilişkin kaydını yapmaktan ve vergi idaresi, sosyal fon idaresi ve istatistik komiteye bilgilendirmekten sorumludur,
- Şirket faaliyetlerinin feshine ilişkin kayıt yapılırken şirket aşağıdaki belgeleri kayıt organına ibraz etmesi gerekmektedir:
  - Standart başvuru dilekçesi,
  - Tüzel kişilik organı veya mahkemenin şirketin feshi ve fesh komisyonunun oluşturulduğuna ilişkin karar,
  - Tüzel kişilik kuruluş belgesi aslı,
  - Tüzüğün aslı (siyasi parti, dini kurum ve diğer ticaret dışı kurumlar için),
  - Sosyal Fon İdaresi'nden sosyal fon kesintisine dair borcun olmadığına ilişkin belge,
  - Vergi İdaresi'nden vergi borcunun olmadığına ilişkin belge,
  - Bankadan şirkete ait banka hesabının kapandığına ilişkin belge,
  - İçişleri Organından şirket mührü ve beratının teslim edildiğine ilişkin belge,
  - Fesh bilançosunun belirlendiğine ilişkin karar,
  - Vergi idaresinin kabul edildiğine dair yazısı ile fesh bilançosu,
  - Fesh edilecek şirketin arşiv dosyalarının saklandığı yerine ilişkin devlet arşiv fonundan sonuçlandırma belgesi,
  - Kayıt ücretinin ödendiğine dair fatura,
  - Kanun gereği talep edilen diğer belgeler.
- Şirket feshine ilişkin başvuru yapmadan önce şirket tarafından şirkete bağlı temsilciliklerini kapatması gerekmektedir.
- Kayıt organı şirket tarafından başvuru yapıldıktan sonra, belirlenmiş süre için aşağıdaki işlemlerden sorumludur:
  - Belgelerin tam ve eksiksiz ibra edildiğini kontrol eder;
  - İlgili emrin çıkartılması ve ilgili vergi, sosyal fon organlarına bilgi verilmesi ve şirketin feshine ilişkin devlet kaydının yapar.
  - Şirket feshine ilişkin kararın bir örneğini şirkete teslim eder;
  - Şirketin feshine ilişkin belgeleri dosyalar ve arşive teslim eder.

Şirket feshi kayıt tarihi, kayıt organı tarafından çıkarılan ilgili emrin ilan edilmesi tarihi olarak kabul edilir.

### **B) Sigorta**

Kırgızistan'da Sigorta sektörü finansal araçlar içerisinde en geri kalmış sektör durumundadır. Toplumun Sigorta konusunda bilinçsiz olması, yasa ve mevzuatlardaki yetersizlikler, kalifiye personel yetersizliği, sektöre olan güvensizlik en başlı etkenlerdir. Günümüzde hali hazırda 18 özel, 1 devlet sigorta şirketi (GSO) olmak üzere toplam 19 sigorta şirketi Kırgızistan'da

hizmet vermektedir. Zorunlu Sermaye tutarı minimum 150 000 000 Som' dur. Genelde Bişkek'te ofisleri bulunan bu şirketlerin sadece 6 tanesinin Oş şehrinde (Atn Policy Sigorta, Kırgızistan Sigorta, HCK Sigorta, İngostrah Sigorta, Ayu Garant Sigorta, GSO) şubeleri bulunmaktadır.

Sigorta piyasası Mevzuat ve Genel Şartları Rusya Federasyonu Sigorta mevzuat ve genel şartlarına bire bir benzemektedir. Bu nedenle Türkiye Sigorta sektörü ile karşılaştığımızda evrak, işleyiş ve süreç bakımından farklılıklar bir hayli fazladır.

Zorunlu Sigorta olarak beş çeşit sigorta kanunu mevcut olmasına karşın yeterli denetim yapılmadığından sigorta yaptırma oranı çok düşük ve yetersizdir. Mevcut olanlar aşağıda belirtilmiş olup, hali hazırda Zorunlu Trafik sigortası mevcut değildir. 2 yıl önce kanun çıkmış fakat yürürlüğe girmemiştir. Bu yıl içerisinde Kırgızistan Cumhurbaşkanlığına Meclis tarafından imzaya gönderilen kanun teklifi tekrar görüşülmek üzere Meclise gönderilmiştir.

Gecikmenin en büyük nedeni toplumun Trafik sigortasını yeteri kadar bilmemesi ve yeni bir vergi yasası olarak düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

- Çalışanların emek (hizmet) görevlerini yerine getirirken hayatına ve sağlığına zarar gelmesine karşı işveren işçi sorumluluk sigortası,
- Tehlikeli üretim tesislerinin faaliyet sorumluluk sigortaları,
- Tehlikeli mal taşıyıcıların sorumluluk sigortası,
- Yolcu taşıyan araçların koltuk ferdi kaza sigortası,
- Deprem Sigortası,
- Sigorta Piyasasında Prim üretimi yoğunlukla Yabancı yatırımcılar, Devlet ihaleleri, Yatırım Fonlarının Sigorta zorunluluğu ve Maden Şirketlerinden elde edilmektedir. Bireysel satış oranı çok düşüktür.

### **C) Bankacılık Mevzuatı**

Bağımsızlık sonrasında Kırgız Cumhuriyeti bankacılık sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Halen bu sektörde KC Milli Bankası'nın yanı sıra 25 ticari banka faaliyet göstermektedir. Onların içinde 15'i yabancı sermayeli bankalardır. Söz konusu 15 banka içinde yabancı sermayesi %50'yi aşan 10 banka bulunmaktadır. Merkez Bankası belirli bir seviyede bağımsızlığa sahip bulunmaktadır. Bankalar ağırlıklı olarak dış işlemlerden ve hazine kağıtlarından kazanç sağlamaktadır.

Bankaların faaliyetleri 16 Aralık 2016 tarihli ve 206 "Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Bankası, Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında Kanun" ile düzenlenir.

K.C. Milli Bankası, Kırgız Cumhuriyeti'nin merkez bankasıdır ve devlete aittir. Merkez Bankası'nın amacı, uygun para-kredi politikasının uygulama aracılığıyla fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir.

Ticaret ve yatırımda döviz kontrolü uygulanmamaktadır. Yüzlerce döviz büfesi piyasa fiyatlarından döviz işleminde bulunmaktadır.

Kırgız bankacılık sektöründe sermayelerin artırılması, tasarrufların teşvik edilmesi, banka denetim sisteminin iyileştirilmesi ve ilgili mevzuatın güçlendirilmesi gerekmektedir. 2008 yılında bu doğrultuda atılan önemli adım mevduatların korunması hakkında kanunun kabul edilmesidir. Söz konusu kanuna uygun olarak yarısını ticari bankalar (yıllık olarak toplam mevduatın %0,2'si), diğer yarısını Devletin karşılayacağı Mevduatları Koruma fonu oluşturulmuştur.

Kırgız Cumhuriyeti, tedricen azalmakta da olsa, hala nakde dayalı bir piyasadır. Piyasaya sunulan krediler genellikle kısa vadeli olmakta, fiziki varlıklar ile teminat altına alınmakta, ancak teminat değerlendirme ve kredi talep edenlerin geri ödeme potansiyellerinin tespit edilmesinde yaşanan güçlükler nedeniyle bankalar kredilendirme yerine hükümet bonolarına yatırım yapmayı tercih etmekte ve dolayısıyla ticari banka finansmanından yararlanma imkanı daralmaktadır.

Kırgızistan'da banka kuracak olan Kırgız veya yabancı uyruklu vatandaşlar K.C. Merkez Bankası'nın Banka Lisans Departmanı'na başvurarak gerekli bilgi ve izin (ruhsat) belgelerini alabilirler.

Ticari banka, sadece anonim şirket (kapalı veya açık) şeklinde kurucu sermayesi en az 600 milyon soms (yaklaşık 9 milyon ABD doları) olması şartı ile kurulabilir ve işletilebilir.

Kırgız Cumhuriyeti mevzuatı gereğince, Kırgız Cumhuriyeti'nde ticari bir banka kurarken yerli ile yabancı yatırımcılar arasında eşit şartlar öngörülmüştür. Bankanın kurucuları ve hissedarları, Kırgız Cumhuriyeti vatandaşı, yabancı vatandaşı veya yabancı şirket de olabilir.

### **Kırgızistan'da Banka Kurma Prosedürü**

Bankacılık işlemleri yapma lisansını almak için, başvuru sahibi Kırgızça ve/veya Rusça dillerinde aşağıdaki belgelerin asıllarını veya usulüne uygun olarak tasdik edilmiş nüshalarını K.C. Merkez Bankası'na ibraz etmelidir:

- 1) Kurucuların Genel Kurulunca atanan yetkili bir kişi tarafından imzalanmış bankacılık işlemlerini yürütmeye ilişkin başvuru dilekçesi,
- 2) Kurucuların Genel Kurul toplantı tutanaklarının noter tasdikli iki nüshası,
- 3) Tüm kurucular tarafından imzalanan kuruluş sözleşmesi, iki orijinal nüshası. Tüzel kişinin kurucularının yetkili temsilcilerinin imzaları tüzel kişinin mühürleri tarafından onaylanır. Gerçek kişinin imzası noterle tasdik edilir (imza sirküleri),
- 4) Bankanın tüzüğü, iki orijinal nüshası,
- 5) Beyan edilen şirket adının kullanımı ile ilgili tüzel kişinin kaydına ilişkin yetkili devlet organının önceden onayı,
- 6) Bankanın ayrıntılı organizasyon yapısı,
- 7) Banka kurmanın ekonomik fizibilitesini içeren, bankanın hedefleri ve bu hedeflere nasıl ulaşılabileceğini açıklayan bir iş planı (2 kopya halinde),
- 8) Banka kurucularının (hissedarlarının) listesi, iki nüsha,
- 9) Kurucular (hissedarlar) ile ilgili bilgiler,
- 10) Terörizmin finansmanı ve suç gelirlerinin yasallaştırılması (aklanması) ile mücadele politika ve prosedürleri,

- 11) Bankanın Yönetim Kurulu tarafından onaylanan kredi politikası, operasyonel politikası ve diğer temel politikaları,
- 12) Bankanın açılması ve faaliyetinin düzenlenmesine ilişkin ayrıntılı bir eylem planı,
- 13) Mevduat koruma sistemine giriş başvuru dilekçesi vs.

Banka kurmak için izin verme süresi, başvuru tarihinden itibaren ve başvuru belgelerinin talebe uygun olması şartıyla 6 aydır. Ancak yabancı kurucu katılımı ile yapılan başvurular ilave 6 ay değerlendirilebilir.

Merkez Bankası tarafından verilen bankacılık lisanslarının geçerlilik süreleri sınırsızdır ve Kırgız Cumhuriyeti genelinde geçerlidir.

*Kaynak: T.C. Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği*